

Tóth János

GYAKORI VALLÁSSZOCIOLÓGIAI TÉMÁK NEM-VALLÁSSPECIFIKUS FOLYÓIRAT- CIKKEKBEN¹

Absztrakt

A tanulmányban az újabb vallásszociológiai publikációkban bemutatott főbb témákat és eredményeket mérjük fel. Röviden érintve a megjelent szakirodalomban lefedett fontosabb témák azonosításának gyakorlati hasznát a publikálás tervezése során; az írást azoknak a vallásszociológiai szócikkeknek a tematikus elemzésével folytatjuk, amelyekben a kutatás nem egy konkrét vallásra vagy egy konkrét vallás híveire irányult. A specifikálatlanság e kritériumának való megfelelést 173, a MTA Szociológiai Bizottságának folyóiratlistáján szereplő vezető nemzetközi folyóirat 2010 és 2013 közti évfolyamaiból gyűjtött szócikkek vizsgáltuk, amiből végül 66-ot kódoltunk és osztályoztunk a megalapozott elmélettel konzisztens induktív kategorizálással. A folyamat során 6 fő témát (Szekularizáció, Gazdaság, Szexualitás, Politika, Egyéni megelégedettség és jólét, Társas együttélések és együttműködések) sikerült azonosítanunk. E főbb témák mindegyikét további altémákra bontottuk, a tanulmányokat pedig tovább vizsgáltuk az első szerző intézményi affiliációja, a folyóirat szerkesztőinek intézményi affiliációja és a kiadó geográfiai elhelyezkedése szerint. Az eredmények azt mutatják, hogy a beazonosított témalefedések és -preferenciák a szociológiai tudás egy olyan nyugati részhalmozásának jellegzetességei, melyet főként angolszász kutatási környezetbe beágyazódott ágensek termeltek.

Kulcsszavak: cikkszintű elemzés, tematikus elemzés, vallásszociológia, bibliometria

Bevezetés

Noha a posztsekularizációs megközelítések egyre elterjedtebbnek számítanak a professzionális szociológiai gondolkodásban, és viszonylag széles körű konszenzus uralkodik a vallás, a vallásos emberek és csoportok újabb típusú nyilvános szerepvállalásai kutatásának szükségességéről, a hazai kutatási környezetben egészen a közelmúltig nem állt rendelkezésre olyan rendszerezett, könnyen áttekinthető és releváns – tehát összefoglalóan: jó minőségű – információ, amely megkönnyítette volna a vallásszociológiai kutatások nemzetközi színterekre történő kijuttatásának tervezését.² Ezt a hiányosságot a kereszténység kapcsán egy, a Szocio-

¹ A jelen tanulmány kutatási módszerei és kérdései lényegében megegyeznek a szerző egy másik, megjelenés alatt lévő tanulmányában (Tóth 2015a) szereplőkkel. Ezek az egyezések itt a „Módszerek” és a „Konklúzió” fejezeteket érintik, utóbbit részben, előbbit teljes egészében.

² A legutóbbi ilyen célra potenciálisan alkalmas, magyar nyelven megjelent írás majdnem 20 éves, tehát az aktuális állapotokra nézve csak nagyon korlátozottan lehet releváns. Ebben Tomka Miklós

lógiai Szemlében megjelenés alatt lévő cikkemben megkísértem pótolni, ahol azokat a témákat mutattam be és elemeztem egymáshoz képesti, illetve földrajzi-kulturális megoszlásukban, melyek a keresztény hívek és a keresztény értékek kapcsán az elmúlt években a szociológiai tudomány legelismertebb nemzetközi folyóirataiban megmutatkoztak. (Tóth 2015a) Ugyanezt próbálom most megvalósítani nem kereszténység- vagy más vallás-specifikus, hanem általában a vallásosságot és a vallási értékeket érintő tanulmányok vizsgálatával, itt azonban elsősorban inkább a tematikai és kevésbé a földrajzi-kulturális mintákra fókuszálva.

Korábban más helyütt már tárgyaltam (Tóth 2014: 35–36), hogy a nemzetközi létezésre ösztönző kutatási környezet a kutatói érdeklődést belső megfontolásokból eleve a globális jelentőségű, „népszerű” témák felé orientálja, sokszor az elsősorban lokális érdeklődésre számot tartó témák kárára. (Lásd még Mišak–Marušić–Marušić 2005, Buckingham 2008: 2) A teljesítményalapú kutatási finanszírozás rendszere pedig manapság már nem csak a kutatóintézetekben, de számos országban az egyetemi szférában is érvényesül (Hicks 2012), nem sok helyet hagyva az egyéni kíváncsiság-alapú, tematikai vagy episztemológiai diverzitásnak. (Geuna–Martin 2003: 296) Ez utóbbiakat az is kedvezőtlenül befolyásolja, hogy a kutatások minőségének percepciójában egyre jelentősebb szerepet kapnak különféle kvantifikált értékek (pl. Impakt Faktor, H-Index, független idézettség), melyek a karrierjét előrelátóan tervező kutató látóterében a nem kellően népszerű témákat, illetve a nem megfelelő helyeken indexált és nem kellő mértékben idézett folyóiratokat eleve a perifériára szorítják. (Teixeira da Silva 2015) Magával az így kialakuló helyzettel nem feltétlenül egyetértve, a szabálykövetés potenciális előnyei feltérképezésének hasznosságát ugyanakkor belátva úgy alakult, hogy kíváncsiság-alapú kutatás tárgyává tudtuk tenni egy olyan tematikai áttekintés elkészítését, amely tájékoztatást ad arról, hogy a szociológiai tudományok szakterületének vezető folyóirataiban ki, milyen országban található intézményből és milyen, az általában vett vallásosság szempontjából releváns társadalmi témákat vizsgálva tudott publikálni. Az áttekintés formálisan egy tematikai analízisben valósult meg, melyet az MTA Szociológiai Bizottsága által a doktori ügyek bírálatához az MTA 2013 szeptemberében hatályba lépő új szabályrendszerével összhangban összeállított folyóiratlistán szereplő „A” kategóriás nemzetközi folyóiratok utolsó négy (2010. jan. 1. és 2013. dec. 31. közti) teljes évfolyamában megjelent (az MTA IX. osztály Szociológiai Tudományos Bizottságának folyóiratlistája 2014) általános, tehát nem egyes kiválasztott vallásokat vagy ilyen vallású embereket/csoportokat vizsgáló szakcikkekben hajtottunk végre. Egy efféle tematikus analízis a népszerű témák azonosításán és a publikációk előre tervezésén kívül természetesen a tudományterületen belül, a szociológiai tudás gyarapítása szempontjából is képes intellektuális többletet termelni. A szakszociológiák területén keletkezett specifikus elgondolások, ahogyan azt a közelmúltban, és éppen a vallásszociológiai kutatások hozzájárulására fókuszálva Wuthnow (2014) megmutatta, folyamatos jelleggel kikényszerítik az általános koncepciók módosítását, és nem csak azok egy szűkebb területen történő alkalmazását jelentik. A tematikus elemzés eredményei ennek megfelelően ama témák azonosítására is alkalmasak, amelyekben a szociológia általános érvényű fogalmainak módosítása vagy kiegészítése várható, illetve amelyekben a vallásszociológiai kutatások eredményeinek felhasználását általánosabb szociológiai kutatásokban is érdemes lehet megkísérelni.

(1996) foglalkozott a vallásszociológia új útjaival, és számos olyan területet és témát említ benne, amelyről az azóta eltelt idő igazolta, hogy nem csak a vallásszociológia pillanatnyi divatját tükrözik. A tanulmány esszéisztikus jellege, a méréseken és adatokon alapuló, módszeres szakirodalom-kutatás hiánya miatt ugyanakkor eredményei nem hasonlíthatóak össze a jelen tanulmányban bemutatottakkal.

Módszerek

A kutatás módszertanát a bevezetőben említett korábbi tanulmányomban részletesen leírtam (Tóth 2015a), így ebben a fejezetben most csak a legszükségesebbeket foglalom össze röviden. Az analízishez az adatgyűjtés a megjelölt listán szereplő folyóiratoknak az EBSCO adatbázisában, illetve a kiadói weboldalukon szereplő adatai alapján történt. Az adatgyűjtés a 2014 június 3-tól 16-ig terjedő időszakban történt. Az EBSCO-ban a szoftver-rásegítéses bibliometriai elemzéseknél bevett módszerrel, a tanulmányok címeiben és absztraktjaiban végeztünk boolean technikájú kulcsszavas keresést; a következő keresési képlettel: Bible* OR biblic* OR bishop* OR buddh* OR burq* OR calvini* OR catholi* OR Christ OR christi* OR church OR congregation OR ecclesia* OR eucharist* OR evangelic* OR faith OR God OR gods OR hindu* OR islam* OR Jesus OR liturg* OR luthera* OR monk OR muslim* OR occult* OR pray* OR priest OR protestant* OR relig* OR ritual* OR sacral* OR sacred OR sectarian* OR secular* OR shaman* OR spiritu* OR theol* OR transcendent*. Néhány esetben a folyóirat nem szerepelt, vagy egyértelműen hiányosan szerepelt az EBSCO-ban, ilyenkor a folyóirat honlapján szereplő tartalomjegyzékek és absztraktok szövegeit manuálisan vizsgáltuk³ ugyanezekre a kulcsszavakra.

A végrehajtást követően a megjelenített keresési eredmények közül megtekintéssel kisselektáltuk

- ◆ azokat a szerkesztői dokumentumokat (pl. Editorial, Editorial Introduction, Introduction, Letter from the Editor(s) stb.), amelyek nem önálló kutatást mutattak be és/vagy nem rendelkezett szakirodalom-jegyzékkel
- ◆ a megemlékezéseket (memorial stb.)
- ◆ a könyvrecenziókat (book review⁴)
- ◆ a szerkesztőkhöz írt leveleket (letter to the editor) és a hozzászólásokat (reply vagy commentary⁵)
- ◆ a hirdetményeket (pl. received books, books for review, call for papers – konferenciára vagy special issue-hoz –, díjátadók stb.)
- ◆ a visszavont cikkeket és erratumokat
- ◆ az újraközléseket
- ◆ az EBSCO keresési találatában duplikáltan megjelenő tételek közül a duplikátumokat
- ◆ Azokat a tanulmányokat, amelyek a kulcsszavakat úgy használták allegorikusan, hogy vallási relevanciájuk nem maradt meg.

A szűrést követően az eredményeket folyóiratonként és évfolyamonként összesítettük. A címeket és absztraktokat a bibliográfiai adatokkal együtt egy külön word dokumentumba másoltuk, melyben a word saját keresőjét használva az egyes kulcsszavak súlya alapján

³ A manuális vizsgálat azt takarja, hogy a 2010-2013-as évfolyamok minden számát a folyóirat kiadói honlapján közzétett tartalomjegyzék alapján megvizsgáltuk, az így elérhető tanulmánycímeket és -absztraktokat átolvastuk. Kulcsszó egyezés esetén a címet és az absztraktot bibliográfiailag adatolva ugyanabba a dokumentumba másoltuk, amelybe az EBSCO-n belüli keresésre kapott eredmények ugyanezen adatait már korábban eltároltuk.

⁴ Értve ez alatt az egyszerű ismertetéseket; az ún. joint review-k és review essay-k bekerültek a mintába, hasonlóan azokhoz a review symposiumokhoz (egy könyv vagy tanulmány több szerző általi, egymáshoz lazábban-szorosabban kapcsolódó vizsgálata), amelyek összesítve, egy tételként jelentek meg.

⁵ Kivéve a The STATA Journal információgazdag, metodológia-specifikus hozzászólásait.

történő, lentebb következő kategorizálást elvégeztük. Az elemzésben bemutatott kategóriák és témák a grounded theory (Glaser–Strauss 2012 [1967]) általános logikája mentén, intuitíve kerültek meghatározásra.

Kategorikus besorolás

Az így összeállt mintából (n=173) kiválogattuk azokat a tanulmányokat (n=13), amelyek bekerülése kizárólag olyan (főképp regionális) vallásokon múlt, melyek jelentősége globális kontextusában elhanyagolható. A megmaradt tanulmányokat (n=160) az adott vallásoknak/szektáknak megfelelő kategóriákba (Kereszténység⁶, Iszlám⁷, Judaizmus⁸, Buddhizmus⁹, Jehova Tanúi¹⁰, illetve Általános¹¹) soroltuk. A kategóriákat a cikkek tartalmának ismeretében alkottuk meg, így nem keletkeztek üres kategóriák, és minden tételt tudtunk kategorizálni. A tételek besorolása a következő protokoll mentén történt.

A besorolás menete

- ◆ Amennyiben a tanulmány címe pontosan egy kategória legalább egy hívószavát tartalmazta, a tételt az adott kategóriába soroltuk.
- ◆ Amennyiben a tanulmány absztraktja pontosan egy kategória legalább egy hívószavát tartalmazta, a tételt az adott kategóriába soroltuk.
- ◆ Amennyiben a tanulmány címe és absztraktja is egynél több kategória hívószavait tartalmazta, az absztrakt szövegét megnevezés analízisnek vetettük alá, és ennek eredménye alapján soroltuk a tételt abba a kategóriába, amely hívószavai az absztraktban a legnagyobb számban szerepeltek. Amennyiben különböző kategoriális hívószavak egyenlő számban voltak jelen; a tanulmányt az „Általános” kategóriába soroltuk. Amennyiben a tanulmánynak nem volt absztraktja és a cím alapján nem lehetett egyértelműen kategorizálni, a tanulmány főszövegének átolvasását követően döntöttünk a besorolásáról.
- ◆ Automatikusan a „Általános” kategóriába soroltuk azokat a tanulmányokat, amelyek nem tartalmazták más kategóriák egyetlen hívószavát sem

A felsorolás a lépések lefolytatásának sorrendjét is tükrözi. Amennyiben a protokoll egy tanulmány besorolását eredményezte, új tanulmányt választottunk és a szekvenciát újakezdjük.

---

⁶ Hívószavak: Anglican, Bible, biblical, biblically conservative, bishops, Catholic, Catholicism, Christian, Christians, Christianity, church attendance in the U.S., Church of England, churches + Britain, clerical, clergy, congregation, congregational, Dutch reformed family care givers, evangelist, Evangelical, gospel, inerrantist, lutherans, Protestant, Protestantism, Pentecostal, Sabbatarian, Second Vatican Council.

⁷ Hívószavak: burqa, Islam, Islamic, Islamization, Islamist, jihad, jihadism, Muslim, Muslims.

⁸ Hívószavak: Judaism, religion in the Israeli military, religious Jews, Ultra-ortodox Jewish women, Haredi

⁹ Hívószavak: Buddhism, buddhist

¹⁰ Hívószavak: Jehovah's Witnesses

¹¹ Ide került minden olyan tanulmány, amit nem tudtunk az előző kategóriákba besorolni, mert nem volt vallás- vagy szektaszpecifikus fókusz.

Az 'Általános' főkategóriába sorolt tanulmányok tematikai analízise

A 160 vizsgált tanulmányból 66 tartozik ebbe a kategóriába, amely minden olyan tanulmányt tartalmaz, amelynek nem volt vallásspecifikus fókusza.

1. Szekularizáció (n=6)

A szekularizációs tematikájú tanulmányoknak nincs további közös vezérfonala, ugyanakkor talán ez az egyetlen olyan blokk a kategóriában vizsgáltak közül, ahol az empirikus kutatásokhoz képest többségben vannak a teoretikus írások. Az empirikus kutatások a főiskolai élet során a diákokat ért hatásokkal (Mayrl–Uecker 2011) és a polgári részvétellel (Kim–Wilcox 2013) foglalkoznak, míg a teoretikus művek olyan egyéb témákkal összefüggésben vizsgálódnak, mint a nyilvánosság (Köhrsen 2013), az egzisztenciális jelentésalkotás (la Cour–Hvidt 2010), a vallásos reflexivitás és a kozmopolita etika (Speck 2013), valamint a társadalomtudományok és a tudásalkotás. (Seth 2013)

Seth témafelvetése a tudományfilozófiában már legalább Edward Said orientalizmus-kritikája óta jelen lévő dewesternizáló-dekolonizáló narratívában helyezhető el, az esszé jellegű kérdésfelvetések pedig annak problematikája köré csoportosíthatók, melyet a istenek és szellemek, valamint a természet száműzése jelent az ún. „szociális” koncepciójából. (Seth 2013: 136, felvetéseinek tágabb tudományszociológiai relevanciáját lásd Tóth 2015b) Speck hasonlóan fontos, és a tudomány dewesternizálása szempontjából releváns témát vizsgál. Először is azt észrevételezi, hogy míg James Beckfort szerint a kortárs társadalomelméletből teljesen hiányzik a vallás bármiféle komolyabb figyelembevétel; Ulrich Beck, akire korábban szintén jellemző volt az efféle negligancia, egy 2008-as könyvében (*'Der Eigene Gott: Von der Friedensfähigkeit und dem Gewaltpotential der Religionen'*) korábbi kutatási irányaihoz képest merőben új megközelítést alkalmaz, amikor a vallást mint „a reflexív individualizáció alapvető összetevőjét és a globális kockázat korában elengedhetetlenül szükséges kozmopolita morál és politikai 'vízió' számára létfontosságú támogatást” (Speck 2013: 158) veszi figyelembe. Speck itt elsősorban Becknek a vallási hit e támogatói szerepéhez vezető „individualizációjának” és „kozmpolitanizációjának” leírásával foglalkozik, és megkísérli visszakövetni azt a fordulatot Beck gondolkodásában, amellyel a vallás mint morális alkotóelem felváltja a radikális szekularizáció szerepét a reflexív modernitás megértésében. Az efféle morális elemként értett vallás feladata, idézi Beck-et (2013: 169); az „igazság felváltása a békével”, s így „a béke új prioritást nyer az igazsághoz képest”, lévén „az egyetlen igazság nem csak az igazságot, de az emberiség folytatólagos létezését is veszélyezteti”. Speck erősen kritikusan viszonyul Becknek eme újonnan felvett, idealisztikus és normatív-ideologikus alapállásához, és jól látja, hogy Beck projektjét magát leginkább az veszélyeztetné, ha az így megalkotott ágendája érvényességének kritikai, empirikus kutatásokat követő analízisét felváltanák a normatív, megváltásszerű kozmpolitanizmusra alapozott előrejelzések. (2013: 170)

A vallás és a vallási értékek társadalomtudományi integrációja természetesen akkor lehet csak igazán megalapozott, ha magában a társadalomban a vallás jelentős szerepet tölt be; s így a vizsgálatokat nem lenne érdemes, vagy korlátozottan lenne érdemes olyan koncepciókra támaszkodva végezni, melyek a vallással vagy a vallásos cselekvéssel teoretikailag inkonzisztensek. Beck elgondolása a vallás és az egyetlen igazság szerepéről tökéletesen összeegyeztethetetlen bármelyik vallás doktrinális önmeghatározásával, de ha a társadalomban adott, vallásos moralitásból táplálkozó folyamatok efelé tendálnak vagy valóságosan így működnek, akkor természetesen egy neki megfelelő vallásszociológiai vallás-koncepció alkalmasabb lesz azok megragadására. Köhrsen (2012) ezt a problémát a másik végéről próbálja megközelíteni. Miután megállapítja, hogy lényegében a szociológiában nagyon sokféle vallás-

definíciót alkalmaznak annak érdekében, hogy egyes problémák külön-külön kutathatóak legyenek, azt próbálja vizsgálni, hogy vajon a vallás milyen szerepet tölt be a társadalmi nyilvánosságban akkor, ha pontosabban és önmeghatározásával nem ellentmondóan definiálják. Egy efféle definíciót alkalmazva, ahol a vallás megfelel egy olyan „kommunikációnak vagy gyakorlatnak, ami egy természetfeletti – transzcendens – valóságra referál” (2012: 280); és ami, mint megjegyzi, a vallásszociológiában (és általában egy nyugati kulturális kontextusban) alkalmazott egyik legegyszerűbb és leggyakoribb, elfogadott meghatározás (u.o.), ugyanakkor azt találja, hogy a vallásos aktorok a nyilvános szférában többnyire nem-vallásos módon vesznek részt. Következésképpen pedig amellet érvel, hogy ezek az aktorok nyilvános kommunikációjuk során hozzáigazodnak a szekuláris nyilvánosságban támasztott követelményekhez, s így ott a vallás csak nagyon speciális kontextusokban és kivételes alkalmakkor jut szerephez. (2012: 273)

A blokkba tartozó utolsó teoretikus cikkben la Cour és Hvidt (2010) egy konceptuális keretet kísérel megalkotni az észak-európaihoz hasonló szekuláris kultúrákban érvényes egzisztenciális jelentésalkotás megragadásához. E területnek három fő dimenzióját azonosították a korábban született szakirodalom áttekintését követően: a szekuláris, a spirituális és a vallási területeket, a fent említett konceptuális keretet pedig úgy alkották meg, s tették alkalmassá az egzisztenciális jelentésalkotás feltérképezésére, hogy ezekhez a tudás, a cselekvés és a lét dimenzióit társították. A szerzők szándéka szerint az így megalkotott háló hozzájárulhat az egzisztenciális jelentésalkotás multidimenzionális természetének jobb megértéséhez, és elősegítheti, hogy e területen a későbbi vizsgálatok végzői adekvát kutatási és klinikai kérdéseket legyenek képesek feltenni. (2010: 1292)

Kim és Wilcox (2013) munkája leginkább a már említett Köhrsen-tanulmányhoz hasonlítható. A szerzőpáros azonban Köhrsennel ellentétben alkalmazott kutatást folytat, kiegészítve azt egy adatvezérelt elméletalkotással. A „National Survey of Families and Households” első hullámában felvett adatokból dolgozva az elszigeteltségnek egy olyan elméletét alkották meg, amely azt magyarázza, hogy a familizmus – a család és a családi lét fontosságának hangsúlyozása – és a vallás hogyan bátorítja az amerikaiakat arra, hogy kerüljék a szekuláris polgári részvételt. Az elmélet alapjait azok az összefüggések képezik, melyek szerint a familizmus csökkenti a szekuláris szervezetekben való részvételt, míg a vallás moderálja a familizmus hatásait abban az értelemben, hogy a vallási részvétel növeli a familizmus e negatív hatását. A familisztikus egyének számára ezért a vallási gyülekezetek, úgy tűnik, erősítik az egyén elszigeteltségét, bezárkózását saját családi közösségükbe és legközvetlenebb szociális köreikbe. (2013: 31)

Végül az empirikus kutatások közül Mayrl és Uecker (2011) kutatása a főiskolára járó és a főiskolára nem járó fiatalok vallási hiedelmeinek tartalmi változásait hasonlítja össze. Azt találják, hogy általában véve nem valószínűbb, hogy a főiskolai hallgatókban liberális vallási hiedelmek vernek gyökeret; valamint a vallási hiedelmekben bekövetkezett változások inkább a hálózati hatásokhoz köthetőek. Ugyanakkor találkoztak olyan esetekkel is, amelyekből úgy tűnik, hogy a főiskolára bekerülés előtt meglévő efféle hiedelmek a főiskolai hallgatókban jobban megmaradnak, mint azokban, akik a középiskolát követően nem tanulnak tovább főiskolán. Ezekből az eredményekből pedig arra következtetnek, hogy a főiskolák hatása a hallgatók vallási hiedelmeire nem csak gyenge, de töredékes is, és a kampuszokon belüli társadalmi világok sokfélesége segítheti a vallási hiedelmek, gyakorlatok és elköteleződések megtartását. (2011: 181) Figyelembe véve, hogy a főiskolákra járásról sokáig azt tartották, hogy liberalizálja a hallgatók vallási hiedelmeit (u.o.), ezek az eredmények mindenképp érdekesek és értékes hozzájárulást jelentenek a felsőoktatási rendszerben működő hálózati hatások szakirodalmához.

2. Gazdaság (n=7)

A gazdasági témájú 7 tanulmány többségében (Bush 2010, Maselko–Hughes–Cheney 2011, Carter et al. 2012, Goldstein–Haveman 2013) közös elemnek mondható, hogy a vallási és a gazdasági jelenségeket nem választják el egymástól; tehát a piacként működő ún. vallási gazdaság keretein belül vizsgálja azokat, míg a másik 3 tanulmányban a vallási és a gazdasági jelenségek egymástól többé-kevésbé elválasztva szerepelnek, s egyiknek a másikra való befolyását vizsgálják. (Peifer 2010, Bradshaw–Ellison 2010, Hill–Vaidyanathan 2011)

2.1 Vallási gazdaság (n=4)

A vallási gazdaság-modellt többen kritizálták, vagy próbálták módosítani annak egyes elemeit. Bush azt észrevételezi, hogy a vallási gazdaság elméleti modelljének egyik propozíciója inkonzisztens a valóságos helyzettel. A vallási gazdaság általános modellje szerint ugyanis a nyitott vallási gazdaságokban a vallási kínálatnak alkalmazkodnia kell a különféle piaci szegmensekhez és résekhez, míg az amerikai vallási piacon megtermelt vallások többsége annak ellenére a férfiak érdekeit részesíti előnyben, hogy a vallások fogyasztóinak többsége nő. Ennek a jelenségnek sem deskripciójára, sem magyarázatára nem alkalmas tehát a fenti propozíciót követő modellezés. A szerző az ellentmondás feloldására a modellben a következő változtatásokat javasolja: Egyfelől a vallási tőke fogalmát oly módon kell specifikálni, amely figyelembe veszi mind a hatalom egyenlőtlen eloszlását a vallási értékek termelői közt, mind pedig ezek differenciális hatásait a vallási normák célközönségére és haszonélvezőire. Másfelől a vallás kapcsolódásait más társadalmi intézményekhez a költségek és hasznok olyan forrásaként kell elgondolni, melyet a vallási vállalkozók figyelembe vesznek. Harmadrészt pedig egy olyan kiegészítés bevezetését javasolja, melyben a társadalmi helyzet-alapú diszkrimináció és a tőke egyenlőtlen elosztása olyan korlátozások forrásai, melyek befolyásolják a vallási ellátmány termelését. (Bush 2010:304) A vallási gazdaság modelljének további kritikáját adja Goldstein és Haveman (2013), akik szerint a modellnek 3 főbb hiányossága van. Az első ilyen hiányosság abban rejlik, hogy a modell a vallási szervezeteket hasonlóan tekinti az egyetlen egységből álló cégekhez, akik aztán a helyi piacokon versengenek egymással a hívekért. Kritikájuk második pontja a modell exkluzív fókuszát érinti, ami e versengést a „cégek” mobilizáló tevékenységén keresztül próbálja megközelíteni. A harmadik hiányosság pedig szerintük az, hogy a versengést csak a „cégek” között feltételezi, a cégeken belül nem. A fenti hiányosságok megjelölése konzisztens a szerzők ama eredményeivel, melyekre a polgárháború előtti Amerikában 1790 és 1860 közt megjelent vallásos magazinok tartalmának elemzését követően jutottak, s melyek abban az időben a különböző felekezetek kommunikációjának és ágendáinak fő hordozói voltak. (2013: 3) Eredményeik pedig azt mutatták, hogy a versengés nemzeti kereteken belül zajlott, a vallási mobilizáció geográfiája pedig jobban tükrözte a források elérhetőségét, mint a versengés intenzitásában jelentkező változásokat. Ennek magyarázata során tehát figyelembe kell venni, hogy a vallásos szervezetek, hasonlóan minden modern csoporthoz, transzlokálisan strukturáltak. (2013: 27)

A vallási tőke a fenti kritikákon belül ugyanakkor nincs részletesebben vizsgálva és szemmel láthatóan homogénként kezelik. Más tanulmányokban ugyanakkor szerepet kapnak különböző tőketípusok közti átmenetek és tőkekonverziós stratégiák. Maselko, Hughes és Cheney (2011) például azokat a társadalmi erőforrásokat, melyek a vallásos közösségekkel való kapcsolatuk által válnak elérhetővé adott egyének vagy csoportok számára, a társadalmi tőke speciális típusaként konceptualizálja és kidolgozza az ennek mérésére szolgáló módszertant is. Carter és munkatársai pedig azt vizsgálják, hogy az ember kulturális fejlődése alatt a vallásossággal összefüggésben jelentkező költségeket mi módon cserélik el pszichológiai és/vagy társadalmi előnyökre, javakra. Az egyik ilyen, lényegében minden vallás hívei szá-

mára megszerezhető előny szerintük a késleltetett kielégülés képessége, vagyis hogy a jövőbeni nagyobb haszon reményében lemondjanak az azonnal elérhető kisebb haszon realizálásáról, és Carterék vizsgálata visszaigazolta, hogy a vallásos elköteleződés összekapcsolható e képesség megszerzésével. (Carter et al. 2012: 224)

2.2 Szeparált vallási és gazdasági jelenségek vizsgálata (n=3)

A gazdasági témájú blokkba tartozó azon tanulmányok közül, amelyekben a vallási és a gazdasági jelenségeket egymástól külön kezelik, két cikk foglalkozik az adakozás jelenségével, míg a harmadik a szegénység és a szorongás összefüggésére tett vallási hatást vizsgálja.

2.2.1 Adakozás (n=2)

A vallásos egyének általában társadalmi cselekvések különböző formáiban jelentékeny gazdasági erőfeszítéseket tesznek a saját gyülekezetük érdekében. Peifer a vallási megálapozottságú adakozást Weber nyomán egy olyan speciális társadalmi cselekvéstípusként fogalmazza meg, mellyel az egyes egyének érték- és cél-eszköz-rationális viselkedésüket egymásra irányítják. Ennek nyomán a szerző különféle rationális cselekvés-hipotéziseket tesztel az American Congregational Giving Survey és a Social Capital Community Benchmark Survey által nyert adatokon, amelyek megerősítik a szolidaritás szerepét ezekben a folyamatokban, továbbá azt is megmutatják, hogy a magas szintű vallásosság erősen befolyásolja az adakozást. (2010: 1569) Hill és Vaidyanathan pedig egyaránt vizsgálja a vallási és a szekuláris célra való adakozás jelenségét is. A kettőt egymással összehasonlítva úgy találták, hogy összefüggésben állnak egymással abban az értelemben, hogy azok a családok, amelyek növelik a vallásos célokra szánt adományaikat, általában növelik a szekuláris célokra szánt adományaikat is – mivel a vallási gyülekezetek előmozdítják az általában az adakozáshoz kapcsolódó képességeket és gyakorlatokat. (2011: 157)

2.2.2 Szegénység és szorongás (n=1)

Bradshaw és Ellison kutatása a szocioökonómiai deprivációnak a mentális egészségre tett negatív hatás enyhítésében különíti el a vallás szerepét, és az 1998-as USNORC General Social Survey eredményeinek a 18-59 éves korosztályra vonatkozó adatain teszteli az erre vonatkozó meglévő elméleteket. Azt találják, hogy akár szubjektív, akár objektív módon mérik a pénzügyi nehézségek meglétét, mindkét mérés eredménye pozitívan asszociál az érzett pszichológiai szorongással. Noha az imádkozás gyakorisága és az anyagi nehézségek közt nem találtak interaktív kapcsolatot, az eredményekből egyértelmű, hogy a vallásos életvitel több, különböző aspektusa is mérsékli az anyagi nehézségek negatív hatását a mentális egészségre, míg a (mérések során általában spiritualitás-változóként használt) meditáció ugyanezt csak objektív pénzügyi nehézségek esetében képes kifejtetni. (2010: 196)

3. Szexualitás (n=11)

Az „Általános” főkategórián belül az egyik legnépszerűbb téma a szexualitásé. Az itt szereplő tanulmányok általában azt vizsgálják, hogy a különböző, privát és/vagy nyilvános dimenziókban mért vallásosság milyen hatással van a szexuális attitűdökre, noha az egyik legérdekesebb kutatás nem magával a vallásossággal vagy a vallási identitással, hanem a vallási keretetéssel kapcsolatban vizsgálja ennek kérdését.

3.1 A vallási keretezés hatása a szexualitásra (n=1)

McCullough-ék hipotézise szerint a vallási kogníció manipulálása csökkenti a férfiak impulzivitását és motivációját arra, hogy kimutassák fizikai erényeiket, képességeiket. (McCullough et al. 2012: 562) Hipotézisük vizsgálatára 3 kísérletet végeztek el, minek során különböző módszerekkel (esszé íratása Istenről vagy a vallásukról, olyan írások olvastatása, melyek „tudományos bizonyítékkal” szolgáltak a halál utáni élet létezéséről, vagy olyan megkevert szavú mondatoknál kellett visszaállítaniuk a szavak helyes sorrendjét, melyek valamely természetfeletti létezőre utaló szavakat is tartalmaztak) vallási fogalmakkal előhangolták a résztvevők egy részét. (McCullough et al. 2012: 564–566) Ezt követően kérdőíves vizsgálatnak és fizikai gyakorlatnak vetették őket alá, mely azt mutatta, hogy az így előhangolt résztvevők közül a férfiak pénzzel szembeni impulzivitása és fizikai teljesítménye csökkent a szekuláris fogalmakkal előhangolt csoporthoz és a kontrollcsoportéhoz képest, míg a nőket nem befolyásolta az előhangolás. Előbbit egy olyan skálán mérték, amelyen választani lehetett kisebb mértékű, de azonnalibb és nagyobb mértékű, de később begyűjthető pénzeszegek közt; a vallási fogalmakkal előhangoltak itt összességében időben távolabbi összegeket választottak. (2012: 564) Utóbbinál pedig azt mérték, hogy az alany mennyi ideig tudja fenntartani maximális markoláserősségének 70%-át. (2012: 566) Az így kapott eredmények pedig függetlenek voltak attól, hogy maguk az alanyok milyen értékeket értek el egy, a saját vallásosságuk mértékét vizsgáló kérdőív kiértékelését követően. (McCullough et al. 2012: 562) A szexuális attitűdök szempontjából ezek az eredmények a Reproductív Vallásosság Modellje (Reproductive Religiosity Model, Weeden et al. 2008) miatt érdekesek, és ahogyan a szerzők is megjegyzik, annak eredményeivel konzisztensek, valamint bizonyítékkal szolgálnak a modell ama megállapítására nézve, hogy a vallási fogalmak hatására a férfiak visszafogottabb szexuális stratégiákat választanak. (McCullough et al. 2012: 566–567)

3.2 A szexuális visszafogottság/konzervativizmus és a vallásosság kapcsolata (n=5)

A „szexuális stratégiákhoz” igen hasonló „reproduktív stratégiákra” nézve a visszafogottság és a vallásosság közti kapcsolat a valóságos, nem előhangolt viselkedés tekintetében is igazolható. Weeden és Kurzban (2013) azt próbálta meg kideríteni a World Values Survey/European Values Study adatai alapján, hogy a vallásosságbeli egyéni különbségeket milyen erősséggel képesek előrejelezni az együttműködési és a reproduktív morál tekintetében mért egyéni különbségek. Azt találták, hogy a korlátozóbb reproduktív morál minden vizsgált régióban szignifikáns előrejelzője a megnövekedett vallásosságnak, és az empirikus vizsgálat cáfolta annak nézetét, hogy a vallás alapvetően kapcsolódna az együttműködési erkölcsökhöz. (2013: 440) A vallásosságnak ugyanakkor, mint egy másik tanulmányból kiderült, nincs azonosítható hatása arra, hogy az adott ember milyen életkorú (ellenkező nemű) partnerrel szeretne párkapcsolatot létesíteni: sem vallásos férfiak, sem a nők 20, 25, 30, 35, 40, 45 és 50 éves korosztályokban mért preferenciamintái nem mutatnak a vallásosságra visszavezethető eltérést azok nekik megfelelő korosztályba tartozó csoportokétól, ahol a szűrőkritérium nem vallási, hanem kulturális volt. (Dunn–Brinton–Clark 2010: 383)

A vallásosság visszafogó, visszatartó erejét máshol a szexuális kockázatvállalás szemszögéből vizsgálták: Puzek, Štulhofer és Božičević arra voltak kíváncsiak, hogy van-e asszociáció a vallásosság és a szexuális kockázatvállalási hajlandóság közt, illetve, hogy a vallásosság előrejelzi-e a Chlamydia fertőzést 18 és 25 év közti férfiak és nők esetében. A vizsgálatot fiatal horvát felnőttek 1005 főből álló mintáján végezték el, és azt találták, hogy a vallásosság hatása a szexuális kockázatvállalásra összességében kis mértékű, szórványosan előforduló és akkor is inkább a nők körében mérhető. A vallásosság e relatív hatástalansága a szerzők szerint egy olyan speciális típusú vallásosság dominanciájához köthető, melyet az

individualizált moralitás jellemez; éppen ezért megkérdőjelezhető, hogy a vallásos moralitás propagálása hatékony eszköze lenne a szexuális kockázatok csökkentésének. (2012: 1497) Ezen megállapítások érvényessége regionálisnak, valamint egy speciális rész kérdésre korlátozottnak tűnik, és ellentmond mind Cao és Maguire eredményeinek, akik szerint az Egyesült Államokban a vallásosság erősen ellensúlyozza a prostitúció társadalmi elfogadottságát (2013: 188), mind pedig Kenneavynak, akinél megtalálható, hogy a vallásos megalapozottsággal bíró genderattitűdök előrejelzik az adott embernél, hogy nem fogja támogatni a homoszexuálisok „szabadságjogait” (civil liberties). Sőt, ez utóbbi kérdésben a (2006-hoz képest) 10 évvel korábbi helyzethez képest a felekezeti hovatartozás szerinti különbségek is eltűnni látszanak. (2012: 1347)

3.3 Szexualitás a rassz- és etnikumbeli különbségek tükrében (n=3)

A szexuális attitűdöket a rassz- illetve etnikai különbségekre fókuszálva is vizsgálják. Das és Nairn a Egyesült Államokra nézve reprezentatív mintán (U.S. National Social Life, Health, and Aging Project, 2005-2006-os adatok) vizsgálták azokat a különbségeket, melyek idősebb fehér és afroamerikai férfiak szexuálisan nem kizárólagos intim („poliamorous” – „többszelemű”) pár- és alkalmi szexuális kapcsolatait jellemezték. A kapott minták rétegződését a tesztoszteron és dehidroepiandroszteron (DHEA) androgének jelenléte és a rendszeres vallási részvétel alapján vizsgálva megállapították, hogy sem az alulról jelentő hormonális behatások, sem a felülről irányító vallásos társadalmi kontroll nem növelte jobban e viselkedés előfordulásának valószínűségét az afroamerikaiaknál, mint a fehérekénél. Az efféle szexuális kapcsolatok nagyobb előfordulását az afroamerikaiaknál a szerző szerint talán inkább eddig nem vizsgált változók okozhatják, például az afroamerikai férfiak sexualizációs folyamatoknak való nagyobb gyermekkori kitettsége, amelyek még idősebb korban is jobban befolyásolhatnak az időben közelebb hatásoknál. (2013: 1119) Máshol (Ahrold–Meston 2010) az európai-amerikaiak¹², az ázsiai- és a spanyol-amerikai népesség közt, akkulturációs fok szerint vizsgálták a szexuális attitűdök közti különbségeket, és mindegyik etnikum esetében a befogadó és az öröklött kulturális, valamint a vallási hatásokat is elemezték egy kérdőíves vizsgálat adataiból. A kérdőíves vizsgálatban a homoszexualitás, a genderszerepek hagyományossága, az alkalmi szexuális kapcsolatok és a házasságon kívüli szexuális kapcsolatok iránti attitűdöket mérve arra az eredményre jutottak, hogy az ázsiai-amerikaiak a másik két etnikumhoz képest konzervatívabb szexuális attitűdöket jelentettek. Ezen felül a magasabb akkulturációs fok mind az ázsiai- mind a spanyol-amerikaiaknál meghatározta az európai-amerikaiak attitűdjeihez való hasonlóságot. Mindhárom etnikumba tartozó női válaszadók esetében pedig a szexuális attitűdök konzervatívsága és a bensőséges vallásosság közti kapcsolat erősebb volt a spiritualitás magasabbnak mért szintjein, s így a bensőséges vallásosság és a spiritualitás közt szignifikáns interakció volt kimutatható. Az ázsiai- és az európai-amerikaiak közt a bensőséges vallásosság és a vallási fundamentalizmus erősen előrejelezte a konzervatív szexuális attitűdöket, míg a spanyol-amerikaiaknál ez a hatás nem ennyire kifejezett, de szintén szignifikáns volt. Ugyanakkor úgy találták, hogy az akkulturáció nem mediálta a vallásosság és a szexuális attitűdök közti kapcsolatot, jelezve, hogy a vallási hatásokban meglévő etnikai különbségek nem az akkulturáció mértékéből fakadnak. (2010: 190) Egy másik összehasonlító vizsgálatban a fehér kanadai és a kelet-ázsiai nőkre fókuszáltak, és a büntudat szerepét vizsgálták a vallásosság és a szexuális vágy közti kapcsolatban (178 euro-kanadai és 361 kelet-ázsiai egyetemi hallgatónőnél, kérdőíves módszerrel). Az eredmények alapján elmondható, hogy az euro-kanadai nők átlagosan szignifikánsan magasabb szexuális vágyról és

¹² Európai felmenőkkel rendelkező amerikaiak; a „fehérekénél” korlátozottabb, de szinte kizárólag fehér embereket magában foglaló kategória.

szignifikánsan alacsonyabb, a szexualitással kapcsolatban érzett büntudatról számoltak be, mint a kelet-ázsiai megkérdezettek. Mindkét etnikai csoport tagjainál volt kapcsolat a szexhez kapcsolódó büntudat magasabb értéke és a vallási fundamentalizmushoz, a bensőséges vallásossághoz és spiritualitáshoz rendelt magasabb értékek közt, míg a paranormális hiedelmek egyik csoportnál sem álltak kapcsolatban a büntudat nagyságával. (Woo et al. 2012: 1485)

3.4 szexuális fantáziák (n=1)

Ahrold és munkatársainak kutatásai nem kifejezetten az etnikai vagy rasszbeli sajátosságokra koncentrálnak; noha a szerzők fontosnak tartották kiemelni, hogy etnikailag változatos mintán dolgoztak. Kutatásuk, melyet 1413 önkéntes egyetemi hallgatón végeztek, akik a részvételért órákreditet kaptak, a szexuális fantáziák megjelenésére koncentrált. Arra voltak kíváncsiak, hogy az adott vallás típusa, illetve a vallásosság fajtája milyen hatással van adott témák megjelenésére. Eredményeik szerint a vallásosság dimenzióiban való egyéni különbségek jobb, és gender-moderált előrejelzői a szexuális attitűdöknek és fantáziáknak, mint az adott vallási csoportokba tartozás. A spiritualitás, a bensőséges vallásosság és a fundamentalizmus ugyanis erős előrejelzői voltak a nők konzervatív szexuális attitűdjeinek; hasonlóan az Ahrold és Mes-ton tanulmányában foglaltakhoz. Ezen felül a nőknél mind a vallási csoport, mind a vallásosság dimenziói szignifikáns előrejelzői voltak a szexuális fantáziák gyakoriságának. A férfiak esetében azonban csak a bensőséges vallásosságnak volt ilyen hatása, a spiritualitás ezzel szemben a liberálisságot jelezte előre a szexuális attitűdökben, és a szexuális fantáziák gyakoriságát is csak a vallásosság egyes dimenzióiból lehetett előre jelezni. (Ahrold et al. 2011: 619)

3.5 szexuális visszaélések (n=1)

Végezetül a szexuális visszaélések témája is érintésre kerül, noha mindössze egyetlen tanulmányban. Salter (2012) a rituálék szerepét vizsgálja a gyermekek szervezett szexuális kizsákmányolásában és 16 olyan felnőtt személlyel készített interjút, akik gyermekkorukban szexuális visszaélések tárgyai voltak. Az interjúk rávilágítottak azokra a gondolatrendszerre, melyek a gyermekekkel visszaélő csoportok tetteinek vallási vagy mitologikus igazolásait adták, valamint azon stratégikus alkalmazásaikra, mellyel egyrészt felmentették az elkövetőket az elkövetett bűn alól, másrészt pedig – a racionálék internalizálásával – elérték, hogy a gyermekek a szituációban együttműködően viselkedjenek. (2012: 440)

Érdekes még külön kitérnünk arra a hasonlóságra, amely az általános és a kereszténység-specifikus folyóiratcikkekben a szexuális témák jelenlétéről elmondható: Mindkét csoportban erős a szexualitás-tematika jelenléte, a kereszténység-specifikus cikkekben ugyanakkor ez elsősorban a gyermekekkel szemben elkövetett szexuális abúzusok, a homoszexualitás és a születésszabályozás körüli vizsgálódásokban jelent meg. (Tóth 2015a) A visszaélések, és általában a társadalmi konfliktust generáló vagy potenciálisan erre alkalmas jelenségek vizsgálata tehát inkább a kereszténység-specifikus cikkekre volt jellemző.

4. Politika (n=7)

4.1 Az állam és a vallás közti kapcsolatok (n=3)

A politikai blokkba tartozó 7 tanulmányból három (Biebricher 2011, Hemming 2011, Müller-Neundorf 2012) az állam és a vallás közti kapcsolatokat vizsgálja. Biebricher a Bush-adminisztráció által megkezdett és Obama elnöksége alatt folytatott Hitalapú és Közösségi Kezdeményezések (Faith-Based and Community Initiatives) programját veszi kritikai elemzés alá; Foucault „pasztorális hatalom” fogalmát használva eszközként e kritika kialakításához. A szerző szerint a fent említett programban megvalósuló gondoskodó-mentoráló elemek a

neoliberalizmustól való elrugaszkodásként, vagy legalább annak olyan átalakításaként értelmezhetőek, melyek nem csak új szubjektivitásokat, de új kormányzási formákat is alkotnak. E kormányzási formák újdonságát pedig az adja, hogy nem csak a spirituális átalakítást célozzák meg, de az ellenőrző beavatkozás elvét vallják; ezzel pedig a neoliberalizmus retorikáját vallásos és nem-szabadelvű elemekkel egyesítik. (Biebricher 2011: 399) Ugyanakkor nem csak a hivatalos és intencionális állami politika lehet pozitív hatással a vallási-spirituális elemek térnyerésére, hanem az államberendezkedés strukturális megváltozása is táptalaja lehet az ilyen hatásoknak. Müller és Neundorf kutatásai a kelet-európai államok demokratikus átalakulásának következményeiről (2012) például azt mutatják, hogy az átalakulás után az új orientációs rendszerek (a Berger-féle ún. „plauzibilitási struktúrák”) térnyerése több poszt-kommunista országban egy enyhe vallási újjáéledéshez vezetett. Ezek az orientációs rendszerek voltak ugyanis azok, melyek a vizsgált államokban alapvetően befolyásolták, hogy az állampolgárok számára mi, és miért tekinthető magától értetődőnek és igaznak. (2012: 559) Az angol oktatási rendszer kontextusában, melyet Hemming (2011) vizsgál, pedig már a kezdetektől fogva, az általános tankötelezettség XX. század elei bevezetésétől viták tárgyává vált a vallási elemek megjelenése, s annak kérdése, hogy az állami fenntartó ehhez hogyan viszonyuljon. Valószínűsíthető, hogy ez a jövőben is aktuális kérdés marad, főleg mivel a szerző számos vallási és spirituális megnyilvánulást azonosít az államilag szabályozott szocializációs intézmények e típusánál. (2011: 1061) Mivel az oktatási rendszereknek is megvan az a kulturális identitások kitermelését biztosító saját plauzibilitási struktúrája, melyhez az állam az intézményektől, az oktatók pedig a diákoktól várja el az igazodást, a vallási elemek jelenlétének kérdése és szabályozása a neoliberalizmus vagy alternatívái melletti elköteleződések, és a politikai átalakulás állomásainak azonosítását is segítheti.

4.2 A vallás szerepe a nyilvánosságban (n=2)

Akár aktív szerepet vállal az állam a vallási értékek térnyerésében, akár felépítéséből fakadóan járul ahhoz hozzá, az alapvető kérdés a klasszikus szekuláris-neoliberalis narratíva keretein belül mindig az lesz, hogy ha a vallás magánügynek számít, nem pedig közügynek, akkor vajon hogyan kezelhető és kezelendő a vallás nyilvános szerepvállalása a modern liberális demokráciákban? A kortárs társadalomkutatásokban a vallás nyilvános befolyásának meghatározása gyakran egyéni vagy kollektív vallási aktorok azonosítását követően megy végbe, ami azért problematikus, mert a vallást ilyenkor az adott egyén vagy kollektíva stabil és egységes jellemzőjeként kezelik, míg a valóságban az emberek, amennyiben kikerülnek saját gyülekezetük közvetlen környezetéből, gyakorta kontextusfüggően nyilvánítják meg vallásosságukat (Lichterman 2012: 15); a megállapítás harmonizál Köhrsennek a szekularizációs blokkban korábban bemutatott következtetésével. A vallás nyilvános jelenléte ugyanakkor nem csak ilyen és ehhez hasonló konfliktusok forrásaként vizsgálható, hanem „áthidaló társadalmi tőkeként” a béke megteremtésében is szerepet játszik, a nyilvános színtereken való vallási jelenlét tehát, a civil társadalom és az állam relációinak hálózatában mediálhatja a társadalmi békefolyamatokat is, előmozdítva a társadalmi stabilitást. (Brewer–Higgins–Teeney 2010: 1019)

4.3 A vallás hatása a személyes politikai preferenciákra (n=2)

Végül konkrétan az egyes személyek politikai preferenciáira vonatkozóan Stegmüller és munkatársai annak kérdését vizsgálják, hogy a vallásosság hogyan hat a jövedelmek állami újraelosztása iránti attitűdökre. A szerző amellet érvel, hogy a szekuláris társadalmakban élő vallásos egyének e tekintetbeni politikai preferenciája különbözik a szekuláris állampolgároktól. A vallási hasadások elméletére alapozott kiinduló hipotézisei szerint a vallásos egyének

egyfelől ellenezni fogják az állami jövedelem-újraelosztást, másfelől ennek erőssége magasabb lesz azokban az esetekben, amikor a szekuláris-vallásos szembenálláshoz rendelt értékek is magasabbak. Várakozásait a 2002–2006-os European Social Survey 16 nyugat-európai országra vonatkozó adatain ellenőrizték, és azt találták, hogy

- a.) mind a katolikusok, mind a protestánsok erőteljesen ellenzik az állami redisztribúciót,
- b.) a szekuláris és a vallásos egyének közti hasadék ennél az attitűdnél sokkal fontosabb, mint a vallásos egyének közti felekezeti különbségek, és
- c.) igazolódtak a polarizáció mértéke és az attitűd erősségének relációjára vonatkozó várakozásaik is. (Stegmueller et al. 2012: 482)

Manglos és Weinreb (2013) a szubszaharai Afrikában vizsgálták a vallási identitás és az aktív vallási tagság és a végzettség szerepét a politikai érdeklődésre. Arra jutottak, hogy az aktív vallási tagság pozitívan befolyásolja a politikai érdeklődést majdnem minden vizsgált országban, és a vallási identitás, illetve a vallási kisebbségekhez való tartozás gyakran kondicionálja a végzettség hatásait. Viszont; egyetlen vallási hagyományt sem találtak egységesen „politikaibbnak” a többinél. (2013: 195)

5. Egyéni megelégedettség és jólét (n=8)

5.1 Pozitív hatások vizsgálata (n=6)

Az egyéni jólétet és megelégedettséget vizsgáló tanulmányoknál Lim és Putnam azt nézte meg, hogy a vallás hogyan alakítja az emberek megelégedettségét a saját életükkel. Sikert kimutatniuk, hogy a vallásos emberek elégedettebbek az életükkel, méghozzá azért, mert rendszeresen járnak templomba és építenek ki különböző hálózatokat a gyülekezetükön belül. (2010: 914) A kutatás eredményei igazából nem meglepők, hiszen a vallásosság és az elégedettség közti efféle összefüggéseket már régóta rendszeresen vizsgálják, hasonló eredményekkel. Eichhorn ugyanakkor, aki szintén a személyes (attitűdinálisan és a cselekedetekben is mért) vallásosság hatását vizsgálta a megelégedettségére a World Values Surveyben található 43 európai és angolszász ország adatközlőin, érdekes és az eddigi eredményekről eltérő következtetésre jutott az összefüggésekről. Az ő kutatásából éppen az látszik, hogy a pozitív hatás nem annyira az egyéni vallásosságon, hanem ennek a vallásosságnak a társadalmi kontextussal való konformitásán múlik: Úgy tűnik, hogy a személyes vallásosság csak olyan társadalmakban asszociálható az élettel való megelégedettség magasabb szintjeivel, ahol a vallásosság átlagos szintje is magasabb. (2012: 583)

Meulemann (2010) két kérdésre szeretne választ kapni, nevezetesen; hogy egyfelől az egyes személyek és országok szintjén nézve a – más emberek vagy egy transzcendens valóság irányába történő – önmeghaladás¹³ növeli-e azt a típusú jólétet, amiből az egyéni önérdék hatása kizárásra került, és ha igen, akkor másfelől erre az önmeghaladásnak vajon melyik típusa van erősebb hatással a fenti kettőből? Az eredmények azt mutatták, hogy személyes szinten az (önérdekhez kötődő) sikernek erős, az altruizmusnak gyenge, a vallásosságnak pedig mérsékelt hatása van a jólétre. Az országok szintjén pedig a gazdasági és a demokratikus fejlődés van hatással az átlagos jólét mértékére, a civil társadalom által elért eredmények és a szekularizáció azonban nem; tehát úgy tűnik, hogy a vallásosság ezt inkább egyéni szinten befolyásolhatja. (2010: 385) A szubjektív jólét és a vallásosság relációjára nézve ugyanakkor más eredmények szerint erős pozitív hatással van, ha egy adott nemzeti

¹³ Ez egyéni szinten az altruizmusban és a vallásosságban, kollektív szinten (a vizsgált országok szintjén) a civil társadalom vívmányaiban és egyfajta „negatív szekularizációban” nyilvánul meg, ami egyaránt épít a vallási hagyományokra és a vallásgyakorlás eredményeire.

kontextuson belül a vallásosság társadalmilag normatívnak van tekintve (tehát az adott nemzetben belül magas mind a vallásos emberek aránya, mind pedig a vallás társadalmi kívánatossága). Megerősítve Eichorn-tanulmány konklúzióját, tőle függetlenül Stavrova, Fetchenhauer és Schlösser úgy találta, hogy ilyen körülmények közt a vallásos emberek átlagosan nézve boldogabbak, nagyobb jólétben érzik magukat, mint nem vallásos társaik, és ez a tendencia csak erősödik, ha az adott országokban domináns attitűdök mutathatóak ki a nem-hívók irányában. A vallásos emberek magasabb szubjektív jólétének és boldogságának egyik magyarázata pedig az lehet, hogy összefüggést találtak a vallásosság és az irányukban társadalmi szinten tanúsított tisztelet között. (Stavrova–Fetchenhauer–Schlösser 2013: 90) Az önmeghaladás és a társadalmi elfogadottság mellett a vallásosság és a jólét kapcsolatát egy másik tanulmányban az imádkozási szokásokkal való összefüggéseiben is vizsgálták. Magát a vallásosságot itt egyetlen személyes dimenzióval, az imádkozás gyakoriságával mérték, és megállapították, hogy az imádkozásnak kedvező hatása van az időskori depresszióra; vagyis a gyakrabban imádkozók kevesebb depressziós tünetet jelentettek egy országokon átívelő, az 50 év feletti európaiakra nézve reprezentatív vizsgálat során. (Denny 2011: 1194) Egy másik pozitív hatást Brashears mutatott ki, aki régebbi, az 1985-ös General Social Surveyből nyert adatokon vizsgálja az anómia ellen védő ama hatást, amelyet Émile Durkheim és Peter Berger érvelése nyomán az azonos vallású emberek hálózatába történő integráció képes biztosítani. Az eredmények azt mutatják, hogy az anómikus állapot és a boldogtalanság előfordulásának valószínűsége csak abban az esetben csökken, ha az azonos vallású emberekhez kapcsolódás mellett jelen van a személyes vallási meggyőződés is. (2010: 187)

5.2 Negatív hatások vizsgálata (n=2)

A blokk maradék két tanulmánya a jólét és a megelégedettség hiánya szempontjából közelít a kérdéshez. McGregor, Prentice és Nash (2013) 5 olyan különböző kutatást mutat be, amelyek megerősítik az ún. „Reactive Approach Motivation” (RAM) hipotézisét korroboráló empirikus adatokat.

A RAM-megközelítés az állatvilágból vett olyan viselkedésminták emberi párhuzamait próbálja magyarázni, ahol a szorongásoldó cselekvés nincs kifejezett kapcsolatban a szorongás tárgyával, és a szorongást éppen azzal oldja, hogy egy alternatív cselekvésvezérlő fókusz kínál. Ez az állatvilágban olyan esetekben figyelhető meg, amikor pl. a terráriumba zárt patkányok éhenhalásig futnak a mókuserékben, vagy a kutyák egy-egy helyen sebesre nyalják a bőrüket (mikor eredetileg nem volt azon a helyen sebük, hámsérülésük vagy élősködők). Az embereknél ez a viselkedés fizikai jelenségekben is megfigyelhető (pl. dohányzás), a RAM viszont inkább a mentális viselkedésre koncentrál és azt magyarázza, hogy a szorongást kiváltó bizonytalanságokkal szembesülő emberek hogyan fordulnak fokozott konoksággal és energiával meglévő ideálképeikhez, ideológiáikhoz, jelentéseikhez és világgépeikhez. Ez összességében egy hatékony szorongásoldó stratégiának tűnik, mivel az ezekre a mentális konstruktumokra történő fókuszálás és az ennek nyomán kifejtett mentális aktivitás ugyanúgy ellátja a feszültségoldás szerepét, és ellentétben a fizikai hatásokkal járó konkrétabb tevékenységekkel, nem igényelnek külső erőforrásokat, valamint nem járnak közvetlen egészségi kockázatokkal. (McGregor et al. 2010) McGregorék kutatási eredményei összességében afelé konvergálnak, hogy a bizonytalansághoz kapcsolódó fenyegetettség csak akkor vált ki defenzíve szélsőséges RAM-reakciókat, ha meglévő és aktívan megvalósítani kívánt célokkal kapcsolatban keltenek személyes bizonytalanságerzetet. (2013: 537) Immerzeel és van Tubergen (2013) pedig a különféle bizonytalanságok hatását vizsgálja a vallásosságra egy hosszmetzeti vizsgálatban; az European Social Survey (ESS) 2002 és 2008 közt négy lépcsőben felvett adatain, amely 26 európai ország lakosságát reprezentálja. A kapott eredmények megerősítik azt a korábbi hipotézist, miszerint a magasabb bizonytalanság-szintek

együtt járnak a fokozott vallásossággal; ahol a vallásosság mint templomba járás (nyilvános dimenzió) és mint szubjektív megítélés (privát dimenzió) került operacionalizálásra. A magasabb bizonytalanság-szintek, úgy tűnik, nem egymástól jól elhatárolható forrásokból származó bizonytalanságokból tevődnek össze, hanem sokféle forrásból származó bizonytalanság játszik szerepet bennük. A vallásosság egyaránt magasabb azoknál az egyéneknél, akiknél ez a forrás a munkahely, a szülők munkanélkülisége, a szülők alacsonyabb státuszú munkája, a saját országukban megtapasztalt háborús események, az házastárs/élettárs/partner elvesztése vagy a jóléti kiadások és a magasabb munkanélküliségi ráta a tartózkodási helyül szolgáló országban. (2013: 359)

6. Társas együttélések, együttműködések és a vallás kapcsolata (n=21)

A társas együttműködés címkével jelölt blokkba tartozó tanulmányoknál jól az olyan altémák, mint a rassz-fókuszú és migráns integráció, a fiatalok szocializációja, valamint a családi/párkapcsolati típusú együttműködések és a (közös) vallási participáció.

6.1 A rituálék és a kialakított együttműködések típusai közti összefüggések (n=1)

Atkinson és Whitehouse az evolúciós antropológia szempontjából vizsgáltak összesen 645, 74 különböző kultúrából származó vallási rituálét. (2011: 50) Az ún. „vallási módozatok” („modes of religion”) elméletéből kiindulva (Whitehouse 2004) azt előfeltételezik, hogy a rituálék közti variációs különbségek egyik fő felelősei azok a kognitív korlátok, amelyek egy „doktrinális” és egy „imagsztikus” vallásossággal összefüggésben lévő epizodikus és szemantikus memóriarendszerekben rejlenek, s mely vallásosság-típusok egymástól világosan elkülöníthetőek az adott rituálék gyakorisága, az általuk keltett érzelmi bevonódás mértéke, valamint a kiváltott érzelmek intenzitása mentén. A „doktrinális” és az „imagsztikus” vallási módokban ugyanis – a vallási módozatok elmélete szerint – más és más technikákat alkalmaznak annak érdekében, hogy a rituális elemek megőrződjenek a résztvevők memóriájában, ami pedig ahhoz szükséges, hogy az emlékek tudatában az emberek egy adott kulturális hagyományt fenntartsanak és motiváljanak. Ezek a technikák a doktrinális és az imagsztikus vallási módok esetében a deklaratív emlékezet különböző alrendszeireiben alkalmasak az emlékek rögzítésére: a doktrinális vallási módok nagyobb gyakorisággal megtartott, ám relatíve alacsonyabb érzelmi bevonódással operáló rituálékat alkalmaznak, amelyekkel terjedelmesebb, komplexebb tanokat és tételesen több vallási tanítást lehet rögzíteni a szemantikus memóriában, amelyeket aztán stabilan újra elő lehet hívni és így szájhagyomány útján is hatékonyan terjedhet. Az imagsztikus vallási módok ezzel szemben ritkábban lefolytatott, ám magasabb érzelmi intenzitású rituálékat alkalmaznak, melyekkel az epizodikus memóriában rögzítenek tartalmakat. (2011: 51) Az elmélet e predikcióját vizsgálva a szerzőpáros a vizsgált rituálékat valóban be tudta osztani e két kategória valamelyikébe, és nem csak azt azonosította, hogy ezeken a típusokon belül hasonlóak a rituálékban részt vevő csoportok méretei és felépítései (2011: 50), hanem az adatok alapján annak sejtését is megfogalmazták, hogy a doktrinális vallási módokban alkalmazott rituálék a földművelés megjelenéséhez kapcsolódnak, és olyan méretű és felépítésű csoportokat generáltak, amelyekkel az első nagy kiterjedésű civilizációk kialakulásához is köthetőek. (2011: 60)

6.2 A természetfeletti kontroll hatása a normakövetésre (n=1)

A csoportfelépítéssel, és főképp az Atkinson-Whitehouse tanulmány konklúziójában említett kontroll- és szervezési mechanizmusok érvényre juttatásával kapcsolatban a doktrinális vallási módok – melyek a világ vallásföldrajzát nézve lényegében egyeduralgóak a mai fejlett nyugaton – emberek közti együttműködést előmozdító szerepe más vizsgálatokban is

alátámasztható. Ezt mutatja meg Atkinson egy másik, Pierrick Bourrat-tal közösen írt tanulmánya (Atkinson–Bourrat 2011), ahol a természetfeletti ellenőrzés és büntetés két forrásának, Istennek és a halál utáni, túlvilági életnek a hatását vizsgálják az egyének erkölcsi normaszegési hajlandóságaira egy 87 országból származó kulturaközi felmérés adatain. Ezekből az adatokból úgy tűnik, hogy e források egymástól függetlenül is előre tudják jelezni azt, hogy a válaszadók igazolhatónak tartanak-e különféle mértékű eltéréseket a vallásilag helyes erkölcsösögtől. A kapcsolat még az után is tartja magát, hogy a szerzők a különböző vallási-kulturális változókra (vallási részvétel gyakorisága, válaszadó szülőföldje, felekezetekhez való tartozás, illetve iskolai végzettség) nézve kontrollálják az eredményeket, így kijelenthető, hogy a morális határok átlépése a természetfeletti ellenőrzéshez és büntetéshez kapcsolódó hiedelmekhez kötődik, és ezek a hiedelmek fontos előmozdítói lehetnek az egyes emberi csoportokon belüli együttműködésnek. (2011: 41)

6.3 Együttélésekre és együttműködésekre gyakorolt negatív vallási hatások (n=2)

Megjegyezhető ugyanakkor, hogy a vallásosság témáját az együttműködésekre, és általában az emberi együttélésekre tett negatív jelenségek szempontjából is vizsgálták. Bailey és Snedker egy történelmi visszatekintésben kimutatta, hogy 1890 és 1929 közt az USA-ban a szervezett lincselések gyakoribbak voltak azokban a déli államokban, ahol magasabb volt a vallási diverzitás, s így alátámasztotta azt az elgondolást, miszerint az egymással versengő felekezetek gyengítik a tágabb értelemben vett közösségi összetartást, míg a lincselés aktusában erősíthették a fehérek közti, rassz-alapú szolidaritást. Szintén figyelemre méltó eredményt tudtak felmutatni azzal, hogy egy új veszélyforrást sikerült azonosítaniuk az abban az időben egyébként is igen gyenge, rassz-alapon szerveződő csoportok közti szolidaritásra. Azt találták ugyanis, hogy az USA ama államaiban, ahol a fekete hívek nagy arányban szintén feketék által irányított templomokba jártak istentiszteletre, nagyobb mértékben váltak rasszista erőszak áldozatává, míg ennek szintje lényegesen alacsonyabb volt azokban az államokban, ahol a hívek többsége vegyes gyülekezetekbe járt. (Bailey–Snedker 2011: 844)

Lim és MacGregor kutatásának fókuszsa annak kérdése, hogy a vallásosság hatása az önkénteskedésre hogyan tevődhet át nem vallásos egyének önkénteskedésére különböző személyes kapcsolatokon keresztül. Tanulmányuk fontos megállapítása, hogy egy adott területen belül a vallási részvétel átlagos szintje negatívan viszonyul a nem vallásos egyének önkénteskedéséhez – tehát minél inkább vallásos egy adott régió, annál kevésbé valószínű, hogy a nem vallásos emberek bármilyen ügyben is önkéntes feladatokat vállaljanak; így elmondható, hogy ilyen körülmények között egy mezo-szintű vallásosság negatívan befolyásolja a nem vallásos emberek együttműködési hajlandóságának egy speciális típusát. Ugyanakkor – foglalja össze eredményeiket a szerzőpáros – amennyiben a nem vallásos embereknek vannak olyan közeli barátai, akik vallásosak, akkor általában nagyobb valószínűséggel fognak jelentkezni önkéntesnek mind vallásos, mind nemvallásos ügyekben. (2012: 747) A személyes kapcsolat tehát, a környezeti hatással ellentétben éppen hogy pozitívan hat az együttműködés e típusára.

6.4 A vallási részvétel hatásai (n=4)

Egy másik, együttműködés-formáló hatás, amit az ebbe a tematikus blokkba tartozó kutatások vizsgáltak, a templomba járás gyakorisági mintáihoz kapcsolódik. Az együttműködések vizsgálata során Lewis, MacGregor és Putnam (2013) arra a kérdésre keresi a választ a Portraits of American Life Study (PALS) adataiban, hogy a vallási alapon szerveződő szociális hálózatok magyarázzák-e a vallás és a polgári részvétel közti kapcsolatot? Azt találják, hogy akiknek erős hálózatuk van vallásos barátokból, azoknál a templomba járás

hatása e tény által számos polgári és szomszédsági részvétel esetében magyarázható. (2013: 331) A templomba járás életkor szerinti mintázatai (Hayward–Krause 2013), az LBW-szüléstől¹⁴ védő hatása (Burdette et al. 2012) és az egyedülálló anyáknál a korai gyermekkori viselkedéssel való összefüggései (Petts 2012) szintén egy-egy tanulmány fókuszát képezik.

6.5 Migráns vallásosság (n=3)

A vallási részvétel gyakoriságának vizsgálata fontos szerepet játszik a migránsok vallásosságának kutatásában is. van Tubergen (2013) eredményei alapján elmondható ugyanis, hogy a hollandiai bevándorlók többségénél a templomba járás¹⁵ és az imádkozás gyakorisága nem változik a bevándorlás előtti értékekhez képest, de egy nem elhanyagolható részükénél ennek csökkenése figyelhető meg, főképp a templomba járás esetében: itt a csökkenés a bevándorlók 40%-ánál jelentkezett, míg az imádkozás gyakoriságának csökkenése mindössze 17%-uknál. Sem a kontinuitás, sem a csökkenés nem tűnik függőnek az egyéni tapasztalatoktól, ugyanakkor a különböző bevándorlói csoportok értékei létszámukat nézve mégis nagy eltéréseket mutatnak. A törökök, marokkóiak, valamint a Szurináméból és az Antillákról bevándorolt, (migrációs történelmük szempontjából nézve) „idősebb” és nagyobb létszámú csoportok arányaikban jóval gyakrabban járnak templomba és imádkoznak, mint a lengyelek és bolgárok „újabb” és kisebb létszámú csoportjai. (2013:715) Más vizsgálatok ugyanakkor olyan migránsokkal foglalkoztak, akik sikeresen szálltak szembe a multikulturalizmus-alapú lokális politikai törekvésekkel azáltal, hogy a kereszténységgel, a buddhizmussal vagy az iszlámmal való nem-etnikai alapú nyilvános azonosulást valósítottak meg, s a transznacionalista együttműködések vallási típusát választották annak neoliberalis változata helyett. (Schiller 2011: 211) S hogy a migráció és a vallásosság kapcsolata fokozott érdeklődésre tarthat számot a kortárs kutatásokban, az is alátámasztja, hogy az összes vizsgált tanulmányban talált kevés számú strukturált szakirodalmi áttekintés egyike éppen a rasszok közti integrációról szóló kutatási eredményeket foglalja össze, és ennek eredményeképp három jövőbeni kutatási irányt javasol követendőnek. Egyfelől szükségesnek tartja a további elméletalkotást ezen a területen, illetve a meglévő elméletek kiterjesztését, továbbfejlesztését. Másfelől az eddig meglehetősen hiányos interakciókat tartja továbbfejlesztendőnek a szociológia különböző szubdiszciplínáival. Harmadrészt pedig olyan kutatásokat vár a jövőben, melyek képesek megmagyarázni a vallásos-rasszbeli diverzitás pozitív és/vagy negatív hatását a társadalmi rétegződés rendszereire. (Edwards–Christerson–Emerson 2013: 211)

6.6 Család és párkapcsolatok (n=5)

Ellison, Burdette és Wilcox (2010) a fentiekén túlmenően egy további hiányt is azonosított a szakirodalomban, nevezetesen azt a relatív érdektelenséget, melyet a kutatók a rassz vagy etnicitás és a vallás kölcsönös egymásra hatásának a párkapcsolatok minőségére tett alakító ereje iránt mutatnak. Ezt a hiányt próbálják meg a szerzők betölteni a National Survey of Religion and Family Life (NSRFL; 2006-os telefonos kérdőíves felmérés 2400, 18-59 éves korosztályba tartozó, többségében afroamerikai és latino sokaságon) adatainak felhasználásával. A kutatás eredményeiből megismerhető, hogy a párok otthoni vallásos tevékenységei és közös vallási hiedelmei pozitívan kapcsolódnak a párkapcsolat minőségéről általuk jelentett adatokhoz. (2010: 963) A vallásnak a párkapcsolati minőségekre tett hatásáról további érdekes adalékokat ismerhetünk meg Day és Acock (2013) eredményeiből, akik a

¹⁴ Low Birth Weight – annak ténye, hogy a csecsemő élve, de alacsony testsúllyal (< 2500g) születik.

¹⁵ Itt a „religious attendance” értelmében véve; tehát minden vallás esetében az annak megfelelő „templomra” (mecsetre, zsinagógára stb.) vonatkozóan.

párkapcsolatban gyakorolt relacionális erények (megbocsájtás, elkötelezettség és áldozatvállalás) és a párkapcsolaton belüli egyenlőség mediációs szerepét vizsgálták 354 házaspárnál, a vallásosság és a párkapcsolati jólét tekintetében. A 3 éven keresztül folyó hosszmetzeti vizsgálat kiderítette, hogy a vallásosságot és a párkapcsolati jólétet teljes mértékben mediálják a relacionális erények változói, de viszonyuk nem kapcsolódik a kapcsolatbeli egyenlőséghez. Ezek az eredmények nem támasztják alá azt, hogy a vallásos tevékenységek közvetlenül összefüggnek az erősebb párkapcsolatokkal, s így nem cáfolják a relacionális egyenlőség-elméletek ama posztulátumát, miszerint a vallásosság csökkenti a párkapcsolati jólétet. Annak megmutatására mégis alkalmasak, hogy a vallásosság hozzájárulhat a megnyilvánított relacionális erényekhez, amelyek viszont már társíthatóak a – a minta sajátosságának megfelelően szűkebben vett, házasságon belüli – párkapcsolati jóléthez. (2013: 164) A házasság és a párkapcsolat közti különbségtétel a család kontextusában; tehát hogy a családkutatásokban a „család” fogalmának nem feltétlen konstituense az egymással (akár egyházi, akár polgári) házasságot kötött felek premisszája, képes ezeket a kutatásokat termékenyítően dimenzionálni, és többféle összehasonlításra ad lehetőséget a vallási elem bevonásával. Berghammer (2012) például az Austrian Generations and Gender Survey (2008–2009) adatai alapján különböző családalkotó egységeket, az ezen egységekhez (vagy attól el-) vezető utakat és a bennük megvalósuló reprodukciós eredményeket vizsgálva azt találja, hogy a vallásos emberek inkább házasodnak közvetlenül, mint egy előzetes együttélési időszakot követően. Azonban ezt a lehetőséget még mindig kedvezőbbnek ítélik meg, mint a vallási alapelvektől „jobban” eltérő családtípusokat és családalkotási utakat, mint amilyen a házasságon kívüli gyermekvállalás, a sorozatos (szekvenciális) együttélések és a válást követő „csonka” családtípus. A gyermekvállalásról szólva pedig a gyermektelen egyedülállók ugyanúgy és ugyanolyan mértékben gyakoriak a vallásos és a nemvallásos csoportokban. A vallásosság továbbá csak kis mértékben magyarázza azt, hogy a házasság előtti együttélést vagy a közvetlen, azonnali házasságot választó párok kettő vagy három gyermeket vállalnak (Berghammer 2012:127). A fiatalokkal kapcsolatos 1999 és 2009 közti kutatások áttekintésében Mahoney (2010) kimerítő leírását adja annak, hogy a vallás szerepét a házassági párkapcsolatokban, valamint a gyermek-szülő kapcsolatokban vizsgálók milyen témákra fókuszáltak kutatásuk során: Az általa vizsgált mintában dominánsak voltak az egységalkotás, a termékenység, a házastársi szerepek, a házassági megelégedettség és a házasság során jelentkező konfliktusok, a válás, a házasságon belüli erőszak, a hűtlenség, a terhesség, a gyermekkorú és kamasz gyermekek nevelése és a családon belül jelentkező nehézségek leküzdése. A szakirodalom áttekintését követően a szerző azt a konklúziót vonja le, hogy az eddigi eredmények alapján és a későbbi kutatásokra nézve is kiemelt jelentőségű az olyan speciális spirituális hiedelmek és gyakorlatok azonosítása, amelyek megelőzik vagy éppen elmélyítik a hagyományos és a nem-hagyományos családokban jelentkező problémákat. (2010: 1246) Ez a problémacentrikus megközelítés jellemzi Ellison és munkatársainak cikkét is, akik a válás és a családon belüli viszályok közti összjátékot választják kutatásuk tárgyává és arra kíváncsiak, hogy ez miképp alakította a kutatás időpontjában már fiatal (18-35 éves) felnőttek vallási és spirituális életét. A 2001-es, 1506 egyesült államokbeli fiatal felnőtt telefonos megkérdezésével a 'National Survey on the Moral and Spiritual Lives of Young Adults from Divorced and Intact Families' keretein belül összegyűjtött adatokból az olvasható ki, hogy azok a személyek, akiket boldog, kevésbé konfliktusos házasságban élő szülők ép családban neveltek fel, a legtöbb vallási és spirituális állapotot/attitűdöt mérő kérdésre adott válaszaikban magasabb értékeket mutattak az elvált szülőkkel, és a magas konfliktusszintű, de ép családokban nevelkedőkénél. Az „ép család”-ra a szerzők által használt kifejezés az „intact families”; a szerzők a jelöletet úgy határozták meg, mint család „két olyan biológiai szülővel, akik már házasok voltak mielőtt a válaszadó megszületett, házasok is maradtak és a lekérdezés idején még mindig házasok voltak kivéve, ha egyikük vagy másikuk már elhalálozott”. (Ellison et al.

2011: 539) A válás és a családi vizzálykodás a gyermekek vallásosságában leginkább a tradicionális, intézményes vallási gyakorlatokra és hitre gyakorolt negatív hatást; a személyes, spirituális hiedelmek és gyakorlatok esetében ez a hatás enyhébb volt. (2011: 538, 549)

6.7 Fiatalok és ifjúság (n=2)

Az egyesült államokbeli fiatalok vallásosságának szociális dimenzióit jobban megismerhetjük a blokkban szereplő további két tanulmányból. (Adamczyk 2012, Cheadle–Schwadel 2012) Ezekben egyfelől megtalálható az iskolákban kialakuló barátsági hálózatok témája, ahol a vallás a szociális attrakció olyan forrásaként mutatkozik meg, amely erősen befolyásolja, hogy ki kivel tölt el együtt valamennyi időt. Valamint egyúttal az így megformálódó hálózatokban az egyének valláshoz való viszonyulásait (mint pl. a templomba járás gyakorisága, az elkötelezettség és identifikálódás iránya és erőssége stb.) – más viselkedésmintákhoz; mint pl. az alkoholfogyasztáshoz hasonlóan – különböző társas kohéziós erők befolyásolják. (Cheadle–Schwadel 2012: 1198) A vallásos fiatalok csoportjain belüli ezen viselkedésmintának pedig csoportközi hatóereje is van; a kisebb mértékű alkoholfogyasztás például minden résztvevőnél megfigyelhető volt az olyan esetekben, amikor vallásos és nem vallásos fiatalok közösen vettek rész különböző szekuláris tevékenységekben. Ezt a hatást részben magyarázta azoknak a barátoknak a száma, akik egy vallásos ifjúsági csoporthoz tartoznak, ugyanakkor érdekes módon ezt a kapcsolatot nem mediálják azok a változók (átfedések a szülők és gyermekek társas hálózatai közt, azon barátok száma, akik alkoholt vagy drogot fogyasztanak, van-e valamely vallásos csoporthoz tartozó felnőtt bizalmasa), melynek hatását az alacsonyabb alkoholfogyasztásra józan gondolkodással megelőlegezhetnénk. (Adamczyk 2012: 412)

6.8 Vallásosság és egészségügyi problémák (n=3)

Ez a tematikus blokk a vallásosság felől az orvoslás/gyógyítás különböző területeihez közelít. A tanulmányok mindegyik esetben az aktuális vagy potenciális páciensekkel foglalkoznak; az orvosokkal/gyógyítókkal ill. általában az egészségügyi kezelőszeméllyel csak járulékosan foglalkoznak. Greil és munkatársai (Greil et al. 2010) a vallás és a termékenység kapcsolatát vizsgálta egy 2183 terméketlen nőtől álló valószínűségi mintán az Egyesült Államokban. Noha a vallásosság nem társítható közvetlenül az ilyen ügyekben az orvosi segítségkéréshez, társítható ugyanakkor az anyaság fontosságában való erősebb hithez és a terméketlenség kezelésével kapcsolatos erősebb etikai fenntartásokhoz. Mivel előbbi közvetett módon a segítségkérés mellett, utóbbi pedig ellene hat, a szerzők megállapítják, hogy a vallásosság hatása az ilyen kezelésekre keresésére összetett és nem közvetlen, valamint egyértelműen alátámasztják azt a növekvő tudományos konszenzust, miszerint a vallásos viselkedés és a vallási hiedelmek hatással vannak az egészségügyi szolgáltatások igénybevételére. (2010: 734) A kapcsolat ugyanakkor fordított is lehet; az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele is kihathat a vallásosság mértékére; ahogyan az 1994–1995 és 2004–2006 közt felvett National Survey of Midlife Development ($n=3443$) adatai alapján a rák diagnózisának felállítását követően is megnövekszik a páciensek vallásossága. (McFarland et al. 2013: 311) Khamis pedig azt vizsgálta, hogy a Gázai Övezetben és Dél-Libanonban, háborús eseményeknek kitett területeken élő 12-16 éves fiataloknál ($n=600$) milyen összefüggések voltak az átélt traumák és gazdasági nehézségek, valamint a vallás- és ideológiabeli különbségek, a poszttraumatikus stressz szindróma és egyéb pszichiátriai rendellenességek jelentkezése között. (Khamis 2012: 2005)

7. Egyéb (n=6)

Az „egyéb” blokkba sorolt 6 tanulmány a

- 7.1 vallás kulturális analízisével (Edgell 2012), a
- 7.2 szakralizáció folyamatának teoretizálásával (Marshall 2010), a
- 7.3 fügék anyagi és spirituális szerepével (Wilson–Wilson 2013)
- 7.4 halálbüntetés eltörlésére (Mathias 2013) és a
- 7.5 öngyilkosság megítélésére (Boyd–Chung 2012) ható vallási és kulturális változókkal, valamint a
- 7.6 vizuális művészetek különböző típusaira irányuló preferenciákkal (van Eijck 2012) foglalkozik.

Az első három tanulmány fókusza teljes egészében a vallási mező, míg az utolsó három eredményeinek csak néhány komponense releváns vallási szempontból, noha ezek, úgy tűnik, elég jelentősek voltak ahhoz, hogy bekerüljenek a tanulmányok összefoglalóiba.

Konklúziók

A publikációs stratégia kialakításának szempontjából a tematikai analízis elsősorban a minta- és a témaválasztást tudja segíteni. Előbbire nézve megállapítható, hogy a vizsgált tanulmányok közül az empirikus, adatvezérelt kutatásoknál a vallásosság mérése az adatfelvétel során viszonylag leegyszerűsítő; annak néhány dimenziójára fókuszál és nagyfokú eltéréseket mutat a témaválasztásokon belül és azok között is. A vallásosság mérésében tehát láthatóan nincs egységes, ajánlott választandó szakmai standard, hanem a mérést előnyösebb lehet az adott probléma szempontjából releváns vallási dimenziókhoz igazítani. Az empirikus kutatásokban használt nagymintás adatkészletek kapcsán az is megfigyelhető, hogy e kutatások túlnyomó többsége nem saját adatfelvételen alapul, hanem meglévő adatbázisokat használnak. Ez semmiképp sem meglepő, azonban érdemes figyelembe venni, hogy az efféle kutatások olyan adatok elemzéséből vonnak le következtetéseket, melyeket eredetileg nem az általuk vizsgált probléma célirányos vizsgálata érdekében alkottak meg. Ennek következményeképp a mintanagyságból fakadóan nagyobb generalizálhatósági potenciállal rendelkező eredmények olyan adatokból levont következtetésekre épülnek, melyeknél a vallásosság konceptualizálása és operacionalizálása jó eséllyel kevesebb és/vagy a konkrét kutatáshoz ideálistól eltérő fókuszú figyelmet kapott.

A témákat nézve szembevetendő a társas együttélések, együttműködések és a vallás kapcsolatának vizsgálata, mely az összes vizsgált tanulmány majdnem harmadának adta témáját. Ezen belül ugyanakkor a konkrét altémák erősen szórtak, a családi- és párkapcsolati témák minimális előnyével, melyre a 21 témaalkotó cikkből 5 fókuszált. Figyelembe véve ezen felül a szexualitáshoz kapcsolódó kutatásokat mint második legnépesebb (11db) tematikus blokkot, úgy látjuk, hogy a vizsgált mintában erős egy olyan tematika jelenléte, mely az általában vett vallásosság és a szexuális-reprodukciós viselkedés közti összefüggések bevonásával keres megoldást konkrét társadalmi vagy egyéni relevanciájú problémákra.

A végkövetkeztetések levonását követően szükséges még pontosan megmutatnunk az elemzés korlátait. Az elemzés célja, hogy azonosítsa és tematikusan strukturálja azokat a friss szociológiai eredményeket, melyekben a vallás vagy valamely dimenziójának vizsgálata kiemelt szerepet kap anélkül, hogy közben a kutatás egy konkrét vallásra fókuszálna, és melyek várható hatása a szakterületen belül és a megjelenés helyéből következtetve jelentős lesz, vagy már jelentős. Az elemzés így nem tekinthető a hagyományos metaanalízisek és szisztematikus áttekintések pótlásának vagy alternatívájának. A tematikus analízis korlátozott információt ad a cikkek tartalmáról és eredményeiről: Megismerhető általa, hogy a kutatások

milyen problémákat vizsgáltak, ezek adott kontextusban hogyan viszonyulnak egymáshoz és milyen mintákat alkotnak, ugyanakkor más szisztematikus elemzésekhez képest nem foglalkozik részletesen és expliciten a mérésre vagy az elemzésre használt módszerek összehasonlításával. Noha elképzelhető, hogy egy metodológia-fókuszú elemzés eredményeinek birtokában a mi analízisünk is árnyalható, kiegészíthető vagy módosítható lenne, a szakirodalom tematizációjára vonatkozó általános megállapításaink valószínűleg változatlanok maradnának. Továbbá szembevetendő, hogy MTA Szociológiai Bizottsága által 'A' kategóriába sorolt nemzetközi folyóiratok közt nem találhatóak vallásszociológiai szakfolyóiratok, míg más szakszociológiák (pl. családszociológia, gazdaságszociológia, orvosi szociológia stb.) folyóiratai igen. Ez torzíthatja a tematikus térképet, míg ugyanis az általános szakfolyóiratok minden szakszociológia számára hasonlóan vonzó publikációs szinterek lehetnek, addig pl. egy gazdaságszociológiai kiadvány legfeljebb olyan vallásszociológiai kutatás publikálásánál jöhet szóba, ami valahogy átfedi az előbbi profilt is.

További fontos limitációja az eredményeknek, hogy a mintaalkotó tanulmányok; keletkezésükre és megjelenésükre nézve geográfiai és kulturális szempontból kevésbé heterogének. A kutatások többsége a nyugati-angolszász tudományos kapuóri szűrőkön átengedett és szintén nyugati-angolszász tudománytermelési műhelyek eredményeit mutatja be, ezen belül diverzitás inkább csak a kontinentális európai, nem-kontinentális európai és észak-amerikai régiók között mutatható ki. A vizsgált MTA-listás folyóiratok túlnyomó többsége (39 db; 85%) nagy kereskedelmi kiadók kiadásában jelenik meg, az önálló, tudományos társaságok vagy intézetek által kiadott folyóiratok (7 db) részaránya mindössze 15%, és súlyuk a vallási témájú cikkek megjelentetésében még ennél is alacsonyabb; 5%. E kereskedelmi kiadók mindegyike geográfiailag a nyugati világhoz tartozik, a folyóiratok számára vetítetten azon belül is túlsúlyban van (29 db, 74%) az angolszász terület; az Elsevier (holland) és a Springer (német) folyóiratainak részaránya alacsonyabb (10db, 26%). Az Általános kategóriában a legtöbb cikket (23) az Elseviernél publikálták, és a kiadók geográfiai elhelyezkedésére nézve nincs nyomasztó különbség az angolszász (37 db) és a kontinentális európai kiadóknál megjelent cikkek száma (29 db) között sem. (Melléklet 1. táblázat)

Ez a viszonylagos kiegyensúlyozottság ugyanakkor már kevésbé mondható el a folyóiratok szerkesztőinek, illetve a cikkek szerzőinek intézményi affiliációja vizsgálatát követően. A 46 vizsgált folyóirat közül 31 olyan van, melyekben publikáltak vallási témájú cikkeket. E 31 folyóirat közt viszont 28 olyan található, amelyek szerkesztősége a vezető szerkesztők intézményi affiliációjának országát nézve homogén (tehát minden vezető szerkesztő összes intézményi affiliációja egységesen ugyanarra az országra mutat), a maradék három heterogén. A nemzetileg homogén vezető szerkesztőséggel működő folyóiratok közt 17-nél minden vezető szerkesztő egyesült államokbeli intézményhez kötődik, 7 egyesült királyságbelihez, 2 kanadaihoz, 1 hollandiaihoz és 1 norvégiaihoz. Az USA-homogén vezető szerkesztőségű folyóiratokban jelent meg az Általános kategóriába sorolt cikkek 65%-a, míg az UK-homogén vezető szerkesztőségükben további 9%-uk. A fennmaradó 26% egyéb nemzeti homogén, vagy nemzetileg heterogén affiliációval rendelkező szerkesztőbizottság által működtetett folyóiratokban oszlik el. Összességében a kategorizált cikkek közel háromnegyedét a két angolszász ország intézményeihez tartozó, homogén szerkesztőbizottságú folyóiratok közölték. (Melléklet 2. táblázat)

A tanulmányok első szerzőinek intézményi affiliációját¹⁶ nézve hasonló angolszász dominancia állapítható meg. Az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban található

¹⁶ Ugyanúgy, ahogy a vezető szerkesztők esetében; amennyiben egy személy több intézményt is megjelölt affiliációként, úgy mindegyik olyan intézményt beleszámoltuk a végeredménybe, amely eltérő országokban található. Az adott országhoz tartozást a feltüntetett adatok alapján kezeltük.

intézményekhez köthető első- vagy egyszerzős munkák adják az Általános kategóriába sorolt cikkek 67%-át (US: 54%, UK: 13%), az angolszász kultúrkör súlya pedig az ausztrál, új-zélandi és ír intézményekhez tartozó szerzőségek beszámításával 74%-ra nő. A „fejlett nyugati” világ egészét véve pedig kimondható, hogy a vizsgált tanulmányok lényegében mindegyike, az 1 libanoni (és a határesetként esetleg még ide sorolható 1 horvátországi) intézményhez köthető szerzőségű cikket leszámítva mind geográfiailag, mind kulturálisan „western” tudományos kontextusban született. (Melléklet 3. táblázat)

A bemutatott tematikai analízis tehát elsősorban a nyugati tudományosságban aktuálisan jelen lévő tematikai mintákat, témaeloszlási arányokat és kutatási preferenciákat tudja jó közelítéssel bemutatni.

Mellékletek

1. táblázat

A megjelent vallási témájú cikkek típusai a folyóiratok kiadóinak nemzetiségi megoszlására lebontva (Tóth 2015a: III. t. alapján)

Kiadó és országa	Folyóiratok száma	Vallási cikkek száma	Általános (nem-vallásspecifikus) cikkek száma
Wiley, Egyesült Államok	10	29	8
SAGE, Egyesült Államok	11	28	10
egyéb egyetemi/társasági kiadványok, Egyesült Államok	5	8	5
Taylor & Francis Group, Egyesült Királyság	4	7	2
Oxford University Press, Egyesült Királyság	4	30	12
egyéb egyetemi/társasági kiadványok, Egyesült Királyság	2	0	0
Elsevier, Hollandia	7	47	23
Springer Németország	3	11	6
Összesen	46	160	66

2. táblázat

Vallási témájú cikkek típusai a homogén és heterogén fő/vezető szerkesztőségű folyóiratoknál
(Tóth 2015a: V. T. alapján)

Affiliáció országa szerint homogén és heterogén szerkesztőbizottság/cikkek típusa	Egyesült Államok (17)	Egyesült Királyság (7)	Egyéb homogén ¹⁷ (4)	Egyéb heterogén ¹⁸ (3)
Általános (nem vallásspecifikus) cikkek	43	6	14	3

3. táblázat

Szerzők megoszlása intézményi affiliációjuk országa szerint a vallási témájú cikkek típusaira lebontva (Tóth 2015a: VI. T. alapján)

Szerzők intézményének országa/cikkek típusa	Egyesült Államok	Egyesült Királyság	Egyéb	Összesen
Általános (nem vallásspecifikus) cikkek	37	9	23 ¹⁹	69

Irodalom

- Adamczyk, A. (2012) Extracurricular activities and teens' alcohol use: The role of religious and secular sponsorship. *Social Science Research* 41(2) 412-424. doi: 10.1016/j.ssresearch.2011.11.003
- Ahrold, T. K. – Meston, C. M. (2010) Ethnic Differences in Sexual Attitudes of U.S. College Students: Gender, Acculturation, and Religiosity Factors. *Archives of Sexual Behavior* 39(1) 190-202. doi: 10.1007/s10508-008-9406-1
- Ahrold, T. K. – Farmer, M. – Trapnell, P. D. – Meston, C. M. (2011) The Relationship Among Sexual Attitudes, Sexual Fantasy, and Religiosity. *Archives of Sexual Behavior* 40(3) 619-630. doi: 10.1007/s10508-010-9621-4
- Atkinson, Q. D. – Bourrat, P. (2011) Beliefs about God, the afterlife and morality support the role of supernatural policing in human cooperation. *Evolution & Human Behavior* 32(1) 41-49. doi: 10.1016/j.evolhumbehav.2010.07.008

¹⁷ Egyéb homogén: Kanada (2), Hollandia (1), Norvégia (1).

¹⁸ Egyéb heterogén: US-UK (1), US-Brazília (1) és Svédország-USA-Kanada (1).

¹⁹ Németország (6), Kanada (4), Hollandia (3), Ausztrália (2), Új-Zéland (2), Franciaország (1), Dánia (1), Horvátország (1), Írország (1), Ausztria (1), Libanon (1).

- Atkinson, Q. D. – Whitehouse, H. (2011) The cultural morphospace of ritual form: Examining modes of religiosity cross-culturally. *Evolution & Human Behavior* 32(1) 50–62. doi:10.1016/j.evolhumbehav.2010.09.002
- Az MTA IX. osztály Szociológiai Tudományos Bizottságának folyóiratlistája (2014)
Elérhető: http://mta.hu/data/cikk/12/14/51/cikk_121451/IX_Szoc_folyoiratlista_DT_12-okt.xls [letöltve: 2014-03-14].
- Bailey, A. K. – Snedker, K. A. (2011) Practicing What They Preach? Lynching and Religion in the American South, 1890–1929. *American Journal of Sociology* 117(3) 844–887. doi: 10.1086/661985
- Berghammer, C. (2012) Family Life Trajectories and Religiosity in Austria. *Eur Sociol Rev* 28(1) 127–144. doi:10.1093/esr/jcq052
- Biebricher, T. (2011) Faith-based initiatives and pastoral power. *Economy and Society* 40(3) 399–420. doi: 10.1080/03085147.2011.574423
- Boyd, K.A. – Chung, H. (2012) Opinions toward suicide: Cross-national evaluation of cultural and religious effects on individuals. *Social Science Research* 41(6) 1565–80. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.07.001
- Bradshaw, M. – Ellison, C. G. (2010) Financial hardship and psychological distress: Exploring the buffering effects of religion. *Social Science & Medicine* 71(1) 196–204. doi: 10.1016/j.socscimed.2010.03.015
- Brashears, M. E. (2010) Anomia and the sacred canopy: Testing a network theory. *Social Networks* 32(3) 187–196. doi: 10.1016/j.socnet.2009.12.003
- Brewer, J.D. – Higgins, G. I. – Teeney, F. (2010) Religion and Peacemaking: A Conceptualization. *Sociology* 44(6) 1019–1037. doi:10.1177/0038038510381608
- Buckingham, L. (2008) Development of English Academic Writing Competence by Turkish Scholars. *International Journal of Doctoral Studies* (3) 1–18.
- Burdette, A. M. – Weeks, J. H. – Terrence, D. – Eberstein, I. W. (2012) Maternal religious attendance and low birth weight. *Social Science & Medicine* 74(12) 1961–1967. doi: 10.1016/j.socscimed.2012.02.021
- Bush, E. (2010) Explaining Religious Market Failure: A Gendered Critique of the Religious Economies Model. *Sociological Theory* 28(3) 304–325. doi: 10.1111/j.1467-9558.2010.01376.x
- Cao, L. – Maguire, E. R. (2013) A Test of the Temperance Hypothesis: Class, Religiosity, and Tolerance of Prostitution. *Social Problems* 60(2) 188–205. doi: 10.1525/sp.2013.60.2.188
- Carter, E.C. – McCullough, M. E. – Kim-Spoon, J. – Corrales, C. – Blake, A. (2012) Religious people discount the future less. *Evolution & Human Behavior* 33(3) 224–231. doi: 10.1016/j.evolhumbehav.2011.09.006
- Cheadle, J. E. – Schwadel, P. (2012) The ‘friendship dynamics of religion,’ or the ‘religious dynamics of friendship’? A social network analysis of adolescents who attend small schools. *Social Science Research* 41(5) 1198–1212. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.03.014
- Das, A. – Nairn, S. (2013) Race Differentials in Partnering Patterns among Older U.S. Men: Influence of Androgens or Religious Participation? *Archives of Sexual Behavior* 42(7) 1119–1130. doi: 10.1007/s10508-013-0096-y

- Day, R. D. – Acock, A. (2013) Marital Well-being and Religiousness as Mediated by Relational Virtue and Equality. *Journal of Marriage and Family* 75(1) 164–177. doi: 10.1111/j.1741-3737.2012.01033.x
- Denny, K. J. (2011) Instrumental variable estimation of the effect of prayer on depression. *Social Science & Medicine* 73(8) 1194–1199. doi: 10.1016/j.socscimed.2011.08.004
- Dunn, M. J. – Brinton, S. – Clark, L. (2010) Universal sex differences in online advertisers age preferences: comparing data from 14 cultures and 2 religious groups. *Evolution & Human Behavior* 31(6) 383–393. doi: 10.1016/j.evolhumbehav.2010.05.001
- Edgell, P. (2012) A Cultural Sociology of Religion: New Directions. *Annual Review of Sociology* (38) 247–265. doi: 10.1146/annurev-soc-071811-145424
- Edwards, K. L. – Christerson, B. – Emerson, M. O. (2013) Race, Religious Organizations, and Integration. *Annual Review of Sociology* (39) 211–228. doi: 10.1146/annurev-soc-071312-145636
- Eichhorn, J. (2012) Happiness for Believers? Contextualizing the Effects of Religiosity on Life-Satisfaction. *Eur Sociol Rev* 28(5) 583–593. doi:10.1093/esr/jcr027
- Ellison, C. G. – Burdette, A. M. – Wilcox, W. B. (2010) The Couple That Prays Together: Race and Ethnicity, Religion, and Relationship Quality Among Working-Age Adults. *Journal of Marriage and Family* 72(4) 963–975. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00742.x
- Ellison, C. G. – Walker, A. B. – Glenn, N. D. – Marquardt, E. (2011) The effects of parental marital discord and divorce on the religious and spiritual lives of young adults. *Social Science Research* 40(2) 538–551. doi: 10.1016/j.ssresearch.2010.10.010
- Geuna, A. – Martin, B. R. (2003) University Research Evaluation and Funding: An International Comparison. *Minerva* 41(4) 277–304. doi:10.1023/B:MINE.0000005155.70870.bd
- Goldstein, A. – Haveman, H. A. (2013) Pulpit and Press: Denominational Dynamics and the Growth of Religious Magazines in Antebellum America. *American Sociological Review* 78(5) 797–827. doi:10.1177/0003122413500274
- Glaser, B. G. – Strauss, A. L. (2012[1967]) *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick, London: Transaction Publishers.
- Greil, A. et al. (2010) Specifying the effects of religion on medical helpseeking: The case of infertility. *Social Science & Medicine* 71(4) 734–742. doi: 10.1016/j.socscimed.2010.04.033
- Hayward, R. D. – Krause, N. (2013) Patterns of change in religious service attendance across the life course: Evidence from a 34-year longitudinal study. *Social Science Research* 42(6) 1480–1489. doi: 10.1016/j.ssresearch.2013.06.010
- Hemming, P. J. (2011) The Place of Religion in Public Life: School Ethos as a Lens on Society. *Sociology* 45(6) 1061–1077. doi:10.1177/0038038511416148
- Hicks, D. (2012) Performance-based university research funding systems. *Research Policy* 41(2) 251–261. doi: 10.1016/j.respol.2011.09.007
- Hill, J. P. – Vaidyanathan, B. (2011) Substitution or Symbiosis? Assessing the Relationship between Religious and Secular Giving. *Social Forces* 90(1) 157–180. doi:10.1093/sf/90.1.157

- Immerzeel, T. – van Tubergen, F. (2013) Religion as Reassurance? Testing the Insecurity Theory in 26 European Countries. *Eur Sociol Rev* 29(2) 359–372. doi:10.1093/esr/jcr072
- Kenneavy, K. (2012) Support for Homosexuals' Civil Liberties: The Influence of Familial Gender Role Attitudes Across Religious Denominations. *Social Forces* 90(4) 1347–1375. doi:10.1093/sf/sos064
- Khamis, V. (2012) Impact of war, religiosity and ideology on PTSD and psychiatric disorders in adolescents from Gaza Strip and South Lebanon. *Social Science & Medicine* 74(12) 2005–2011. doi: 10.1016/j.socscimed.2012.02.025
- Kim, Y-I. – Wilcox, W. B. (2013) Bonding alone: Familism, religion, and secular civic participation. *Social Science Research* 42(1) 31–45. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.08.001
- Köhrsen, J. (2012) How religious is the public sphere? A critical stance on the debate about public religion and post-secularity. *Acta Sociologica* 55(3) 273–288. doi: 10.1177/0001699312445809
- la Cour, P. – Hvidt, N. C. (2010) Research on meaning-making and health in secular society: Secular, spiritual and religious existential orientations. *Social Science & Medicine* 71(7) 1292–1299. doi: 10.1016/j.socscimed.2010.06.024
- Lewis, V. A. – MacGregor, C. A. – Putnam, R. D. (2013) Religion, networks, and neighborliness: The impact of religious *Social Networks* on civic engagement. *Social Science Research* 42(2) 331–346. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.09.011
- Lichterman, P. (2012) Religion in Public Action: From Actors to Settings. *Sociological Theory* 30(1) 15–36. doi:10.1177/0735275112437164
- Lim, C. – MacGregor, C. A. (2012) Religion and Volunteering in Context: Disentangling the Contextual Effects of Religion on Voluntary Behavior. *American Sociological Review* 77(5) 747–779. doi:10.1177/0003122412457875
- Lim, C. – Putnam, R. D. (2010) Religion, Social Networks, and Life Satisfaction. *American Sociological Review* 75(6) 914–933. doi:10.1177/0003122410386686
- Mahoney, A. (2010) Religion in Families, 1999–2009: A Relational Spirituality Framework. *Journal of Marriage and Family* 72(4) 805–827. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00732.x
- Manglos, N. D. – Weinreb, A. A. (2013) Religion and Interest in Politics in Sub-Saharan Africa. *Social Forces* 92(1) 195–219. doi:10.1093/sf/sot070
- Marshall, D. A. (2010) Temptation, Tradition, and Taboo: A Theory of Sacralization. *Sociological Theory* 28(1) 64–90. doi: 10.1111/j.1467-9558.2009.01366.x
- Maselko, J. – Hughes, C. – Cheney, R. (2011) Religious social capital: Its measurement and utility in the study of the social determinants of health. *Social Science & Medicine* 73(5) 759–767. doi: 10.1016/j.socscimed.2011.06.019
- Mathias, M. D. (2013) The Sacralization of the Individual: Human Rights and the Abolition of the Death Penalty. *American Journal of Sociology* 118(5) 1246–1283. doi: 10.1086/669507
- Mayrl, D. – Uecker, J. E. (2011) Higher Education and Religious Liberalization among Young Adults. *Social Forces* 90(1) 181–208. doi:10.1093/sf/90.1.181
- McCullough, M. E. – Carter, E. C. – DeWall, C. N. – Corrales, C. M. (2012) Religious cognition down-regulates sexually selected, characteristically male behaviors in men, but

- not in women. *Evolution & Human Behavior* 33(5) 562–568. doi: 10.1016/j.evolhumbehav.2012.02.004
- McFarland, M. J. – Pudrovska, T. – Schieman, S. – Ellison, C. G. – Bierman, A. (2013) Does a cancer diagnosis influence religiosity? Integrating a life course perspective. *Social Science Research* 42(2) 311–320. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.10.006
- McGregor, I. – Nask, K. – Mann, N. – Phillips, C.E. (2010) Anxious Uncertainty and Reactive Approach Motivation (RAM). *Journal of Personality and Social Psychology* 99(1) 133–147. doi: 10.1037/a0019701
- McGregor, I. – Prentice, M. – Nash, K. (2013) Anxious Uncertainty and Reactive Approach Motivation (RAM) for Religious, Idealistic, and Lifestyle Extremes. *Journal of Social Issues* 69(3) 537–563. doi: 10.1111/josi.12028
- Meulemann, H. (2010) Self-Concern, Self-Transcendence, and Well-Being. *Eur Sociol Rev* 26(4) 385–399. doi:10.1093/esr/jcp027
- Mišak, A. – Marušić, M. – Marušić, A. (2005) Manuscript editing as a way of teaching academic writing: Experience from a small scientific journal. *Journal of Second Language Writing* 14(2) 122–131.
- Müller, T. – Neundorf, A. (2012) The Role of the State in the Repression and Revival of Religiosity in Central Eastern Europe. *Social Forces* 91(2) 559–582. doi:10.1093/sf/sos142
- Peifer, J. L. (2010) The Economics and Sociology of Religious Giving: Instrumental Rationality or Communal Bonding? *Social Forces* 88(4) 1569–1594. doi:10.1353/sof.2010.0004
- Petts, R. J. (2012) Single Mothers' Religious Participation and Early Childhood Behavior. *Journal of Marriage and Family* 74(2) 251–268. doi: 10.1111/j.1741-3737.2011.00953.x
- Puzek, I. – Štulhofer, A. – Božičević, I. (2012) Is Religiosity a Barrier to Sexual and Reproductive Health? Results from a Population-Based Study of Young Croatian Adults. *Archives of Sexual Behavior* 41(6) 1497–1505. doi: 10.1007/s10508-012-9924-8
- Salter, M. (2012) The Role of Ritual in the Organised Abuse of Children. *Child Abuse Review* 21(6) 440–451. doi: 10.1002/car.2215
- Schiller, N. G. (2011) Localized neoliberalism, multiculturalism and global religion: exploring the agency of migrants and city boosters. *Economy and Society* 40(2) 211–238. doi: 10.1080/03085147.2011.548942
- Seth, S. (2013) “Once Was Blind but Now Can See”: Modernity and the Social Sciences. *International Political Sociology* 7(2) 136–151. doi: 10.1111/ips.12014
- Speck, S. (2013) Ulrich Beck's ‘Reflecting Faith’: Individualization, Religion and the Desecularization of Reflexive Modernity. *Sociology* 47(1) 157–172. doi:10.1177/0038038512448564
- Stavrova, O. – Fetchenhauer, D. – Schlösser, T. (2013) Why are religious people happy? The effect of the social norm of religiosity across countries. *Social Science Research* 42(1) 90–105. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.07.002
- Stegmueller, D. et al. (2012) Support for Redistribution in Western Europe: Assessing the role of religion. *Eur Sociol Rev* 28(4) 482–497. doi:10.1093/esr/jcr011
- Teixeira da Silva, J. A. (2015): Issues in Science Publishing. What's Hot and What's not? *KOME – An International Journal of Pure Communication Inquiry*, 2015 3(1): 81–87. doi: 10.17646/KOME.2015.16

- Tomka, M. (1996) A vallásszociológia új útjai. *Replika* 21–22, 163–171.
- Tóth, J. (2015a) Tematikus és térbeli minták a kortárs vallásszociológiai kutatásokban. 'A' kategóriás nemzetközi szociológiai folyóiratokban megjelent szakcikkek tematikai analízise (2010–2013). *Szociológiai Szemle* 25(3) [megjelenés alatt]
- Tóth, J. (2015b) Szekularizáció es szociológia: Mit tölthetünk a régi tömlőkbe? *Magyar Tudomány* 176(3) 347–355.
- Tóth J. (2014) Szimulakratív szignifikáció es szimulakratív szinterek – egy deviáns publikációs gyakorlat vizsgálata. *Információs Társadalom* 14(2) 24–44.
- van Eijck, K. (2012) The Impact of Religious Identity and Social Orientations on Visual Arts Appreciation. *Eur Sociol Rev* 28(3) 394–407. doi:10.1093/esr/jcr006
- van Tubergen, F. (2013) Religious change of new immigrants in the Netherlands: The event of migration. *Social Science Research* 42(3) 715–725. doi: 10.1016/j.ssresearch.2012.12.016
- Weeden, J. – Kurzban, R. (2013) What predicts religiosity? A multinational analysis of reproductive and cooperative morals. *Evolution & Human Behavior* 34(6) 440–445. doi: 10.1016/j.evolhumbehav.2013.08.006
- Weeden, J. et al. (2008) Religious attendance as reproductive support. *Evolution and Human Behavior* (29) 327–334. doi:10.1016/j.evolhumbehav.2008.03.004
- Whitehouse, H. (2004) *Modes of Religiosity: A Cognitive Theory of Religious Transmission*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Wilson, D. – Wilson, A. (2013) Figs as a Global Spiritual and Material Resource for Humans. *Human Ecology* 41(3) 459–464. doi: 10.1007/s10745-013-9582-z
- Woo, J. – Morshedean, N. – Brotto, L. – Gorzalka, B. (2012) Sex Guilt Mediates the Relationship Between Religiosity and Sexual Desire in East Asian and Euro-Canadian College-Aged Women. *Archives of Sexual Behavior* 41(6) 1485–1495. doi: 10.1007/s10508-012-9918-6
- Wuthnow, R. (2014) General Concepts and Domain-Specific Concepts: An Argument about the Study of Religion in Sociology. *Sociology of Religion* 75:4 594–606. doi:10.1093/socrel/sru035